

אור החיים - פרשת ויקרא - פרק י"ג

רפט

שמות יח יתרו

אונקלוס

וְגַם פְּלִהָעִם הָזֶה עַל־מְקוֹמוֹ יבא בשלום: שלישי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוּ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר: כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיָּתֵן אֹתָם רְאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: כו וַשְּׁפֹטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עַתַּת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יִבְיֹאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפּוֹטוּ הֵם: כז וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת־חֲתָנוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אֶרְצוֹ: פ

עמא קרוין על ארתרה יהוה בשלום: כד וקביל משה למיקרא דחמוהו ועבר כל די אמר: כה ובחר משה גברין דחילא מקר ישראל ומני יתהון רישין על עמא רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני עשרותא: כו ודינין ית עמא בקל עדן ית פתגם קשי מיתן קות משה וכל פתגם זעיר דינין אנון: כז ושלח משה ית חמוהי ואזל קה

לקט בדור

רש"י

הקב"ה יודך קן, והיאך יהיה זאת, המלך גבורה, ואם יעכב על ידך זה סימן שעמתי לא תכון ולא חובל לעמוד זה (רא"ם): (נט) דנדרים אחרים עומדים לימנך לסייעך, לא נמשפט שנאמר לבדך, וכבר פירשנו פסוק זה לעיל בפסוק י"ח ע"י"ש: (ס) פי' הוא לשון עבר שעשו כן ושפטו, ואין הוא"ו להפוך את התיבה כמו למעלה, אלא וא"ו המוסיף והמתבר סיפור הדברים זה אחר זה, אבל ישפטו הוא כמו יקפטו שהוא לשון הווה, וכן יביאון לשון הווה, כלומר רגילים הם להביא, והדבר הקטן רגילים הם לשפוט בעלמם, ומביא ראיה שמהמלאפ"ם נעשה שו"א, כמו לא תעבורי פירוש לא תעברי, וכן הוא בתרגום שם, ויש גורסים ישפטו כמו תעבורי כמו תעבורי, והיינו קר, אלא שבאמצע המאמר בא ישפטו ובסוף המאמר כגון אתנחתא או סוף פסוק בא ישפטו כמו תשקפו תשרופו (בא"ד): (סא) כי בלשון עברי אין חילוק בני חיות הללו בין הווה ועמיד, ועל שיהיה יאמר ישפטו יביאון, אבל בלשון ארמי על העמיד יאמר דינין ויחן ועל ההווה יאמר מיתין דינין (במ"ח): (סב) שאל"כ אלא הלך לחזור ולהתיישב במדין למה שלח אותו משה, הלא ראינו בפי' בהעלותך שהתקן לו אל נא תשוב אותו וכו', ועוד מצינו שהיה יושב בתוך בני' בדרך ישראל דכתיב (שופ' א') ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים, אלא ודאי הוא רצה לילך, וחשב משה שרצונו לילך בשביל נכסים שלו ואמר אל נא תשוב אותו, והוא השיב אל ארצי ואל מולדתי אלך פי' ללך בני ארצי ומולדתי לגייר אותם, לזה ישלח משה וגו' אל ארצי ללך ארצי, וזו שיטת ר' אלעזר במכילתא (ג"א):

אור החיים

מעומד כאומרים ז"ל (זכר ח"א קט"א), כי שאר הנביאים היו נופלים על פניהם מה שאין כן משה דכתיב ונלצת לי שם וגו' (שמות ל"ד ב') פה עמוד

יכול עמוד:

אונקלוס

שמות יט יתרו

רצ

פִּאָרְעֹה: א בִּירְחָא תְּלִיתָאָה רביעי יט א בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי: ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ

רש"י

לקט בדור

(א) ביום הזה. בראש חדש (מכילת - בנת פ"ו), לא היה לריך לכתיב אלא ביום ההוא, והו' ביום הזה, שיהיו דבריו תורה חדשים* עלך כאלו ביום ניתנו* (תנח"א כ"ט): (ב) ויסעו מרפידים. למה הולך* לחזור ולפרש מוכיבן נסעו, והלא כבר כתב* שברפידים היו חוגים, בידוע שמשם נסעו*, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן* למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני נסעו* מביאתן* לתום* ימה חיל* הכיב* המניין במדבר סיני מה חייבו רש"י

(א) במכילתא סיימו זה: לך נאמר בחדש השלישי, פי' בהכרח לומר שפי' בחדש השלישי ראש חדש השלישי (כי חצינת חדש לפעמים פירושו כשהחדש מתחדש, כגון מחר חדש (ש"א כ' י"ח), או (מ"ז ד' כ"ג) לא חדש ולא שבח), ועל זה מראה בלשון אומרו ביום "ההוא", שאל"כ לא ידענו מאי קאמר ביום הזה, ועל זה קשה אם ביום הזה מראה על אומרו בחדש השלישי היל"ל ביום ההוא, שהלא התורה נכתבה אחר שהיה מעשה זו, ולא היה אז יום ההוא לפני הכותב, לומר עליו "ההוא", לזה הביא דרוש התנחומא שאה"ג בכל יום יהא מונח לפניך יום ההוא, ולפי פשוטו אין קושיא שמדרך הכותב והמספר להעמיד את עלמו כאלו היה שם, ובגמ' פסקים למדו שהיה ב"ח מחצינת היה ב"ש, ופשוט הוא שלימוד המכילתא הוא פשוטו של מקרא, וגם תנא זה שעשה בג"ש יודה זאת, לזה נחר בו רבינו (ג"א): (ב) פי' קושיא זו היא עו"ה: הלא כבר אמר בפסוק הקודם שצאו מדבר סיני, ולמה חזר לפסר מה שהיה קודם בואם, שנקטו מרפידים,

אור החיים

(ט) א. בחדש השלישי וגו'. הכה למה שקדם מעולם חיצונו יחברך בישראל וגודל חשקו לתח להם ארוסחם זאת התורה הקשה למה נתעכב ה' מחת התורה עד חדש השלישי כי מן סימני האהבה היא שלא יתעכב חושק מבח להשקותו. ואם ללד הדרך* הלא מצינו שאפילו לאליעזר עבד אברהם קפלה לו הארץ (סנהדרין ז"ב). בלכתו לקחת אשה ליצחק ומכל שכן וקל וחומר לחונת נשיאת ראש כי חקפון הארץ וגם השמים אם יערכו לה, אשר על כן בא הקדוש ברוך הוא ונתן אתמלא לדבר כי לא מיעוט החשק הוא הסובב אלא ללד הכשרת החתן כי לא היו ישראל ראויים ללד שהיו בארץ העמאח והיו לנדב צוייהם והולרכו לספור ספירת טהרהם שבע שבתות כדרך ז' נקיים אשר לזה ה' לזה (זכר ח"ג ז"ז): והוא אומרו ללאת בני ישראל פירוש לסיבת יליאתם מארץ מצרים הוא הסובב עכבת הדבר עד החדש הג"ע, והראיה כי כשקרבו ימי הכשרתם בו

ביום נסעו בו ביום באו, והוא אומרו ביום הזה פירוש שנסעו בו ביום באו, וכן הוצא בדברייהם ז"ל (שבת פ"ז: ורש"י ד"ה למסען) שציוס שנסעו בו באו. והללתי בענין ואראה עולם חשקו יחברך בישראל שניכרת מתוך מעשיו בהעיר למה העריחס ה' בדרך עד החדש הג'. ואם לסיבה שכתבנו עדיין תקשה שיהיה לו לקפון הארץ ולהגיע למדבר סיני בו ביום ושם יתעכבו עד ספור ז' שבעות ויהיה זמן הכושר כזכר. אכן זה יגיד עולם חשק נתינת התורה לישראל, כי לגודל חשקו ברוך הוא צדק לא רצה להביאם ולהתעכב זמן ארוך בלא חתונה צבית חתונה, ולזה היה ממעיט הימים בריחוק מקום, ותקח לך שיעורן של דברים מחשוק וחשוקתו כי לא ילעזר בעבדו מבוא אליה כל זמן שלא הביעו עת דודים ועדיין לא עלתה כלה לחופפה אשר לא כן בעת כלה בחופפה לא יעזור כח לעכב ביאתו אליה: ב. ויסעו מרפידים. קשה למה איחר המוקדם כי פסוק זה היה לו להקדים קודם

אור בדור

(ג) שדוקא הר סיני היה מוכשר לזה. (ג) ויהיה פירוש הכתוב כעין קושיא ותרין. כלומר, למה בחדש השלישי ולא בחדש ראשון

R. Simon

מדבר סיני ויחננו במדבר ויחן שם

מרפידים ואתו למדברא רסיני ושרו במדברא ושרא תמן רש"י

לקט בהיר

בשלמא אם לא היינו יודעים שהיו צרפידים קודם שזאו, אין קושיא, שהכתוב מודיענו מהיכן זאו לסיני, כי נמצא בן כמה פעמים צמורה שאמר המלכות ואח"כ חזר לפרט היאך זאו לתכלית, אבל כאן שלא חידש שום פרט שהלא כבר ידענו שהיו צרפידים קש"א, ומירך שנמכוין עשה בן לומר קודם שזאו מדבר סיני ואח"כ לחזור לומר ויסעו מרפידים ללא לורך, כדי שגדע שלא נכתב רק להקיש, אבל בשאר מקומות דכתיב ויסעו ויחנו לא ניתן לדרוש ולהקיש, ולהרמז"ן ז"ל היה לו נוסחא מוטעת במכילתא (ובאמת בן היה במכילתא שלפנינו) לפיכך הקשה והלך בדרך אחר, אבל גירסת רש"י היא העיקר שכן הוא בילקוט (רא"ם: ג) שנאמר ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד, אף כשנפשו מרפידים, הגם שרפו שם ידיהם מדברי תורה כדליתא במכילתא, אבל לא היו ראויים ליעט משם להר סיני עד שעשו תשובה (רא"ם: ד) נשמע זאת בעבור שכלל התניות כתיב ויסעו ויחנו לשון רבים, שהיו מחולקים לדיעות הרבה, ושינה כאן (לחוב לשון יחיד) (מכיל'), ובספר שם אפרים דייק מה ששינה רש"י לחובו כאן כאיש אחד בלב אחד ובפ' בשלח והנה מררים נוסע פירש"י להפך בלב אחד כאיש אחד, ומירך לפי דרכו עיי"ש, ולי נראה הכוונה, כי באמת המרריים היו מחולקים כל אחד לעלמו במחלוקת קנאה ושנאה, אלא מחמת שהיה להם לב אחד נגד ישראל לרודפם ולכובדם על ידי זה נעשו אוהבים וריעים והיו כאיש אחד לפני ולמון מועט, משא"כ ישראל כמעמד הנצחר היתה להיפך השוויו דעותיהם בכלל ונעשו אוהבים וריעים כאיש אחד ועל ידי זה הוכן לבם כאחד לומר נעשה ונקטעם ולקבל עול מלכות שמים:

אור החיים

פסוק שלפניו שאמר זאו מדבר סיני, ואולי שהוא על דרך אומרם (סנהדרין ק"ב:) אהבה מקלקלת השורה להקדים המאוחר, שלהיות כי הוא זה יום המקווה לצורא לתורה לעולם לעליונים ולתחתונים ומיום הצריאה והם יושבים ומלפנים מחי יצאו בני ישראל מדבר סיני, לזה כשהגיעו שמה לא עלרו כח לספר סדר הדבר ותכף קדמה הכוונה בזאומרו ביום הזה זאו וגו' הגיע השוק ונחשק לחושק (וחשוקי') ושמחו שמים וארץ כי זה הוא תכלית הצריאה ותקוהו ואחר כך חזר הכתוב להודיע פרטן של דברים. עוד יראה בהעיר עוד אומרם ויבואו מדבר סיני והלא כבר אמר בכתוב שלפניו זאו מדבר סיני. עוד לריך לדעת למה הוצרך לומר ויחנו במדבר הלא מובן הוא הדבר כי במקום ביאחס חנו. אכן כוונת הכתוב הוא להקדים ג' עניינים הם עיקרי ההכנה לקבלת התורה שצאלמעוהם נחלצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתנו הנעימה, הא' הוא התגברות והתעלמות בעסק התורה כי העללות הוא עשצ המפסיד

אור בהיר

אחר עליהם מן הים, ועל זה מירך לזאת בני ישראל וכו'. ויהיה פירוש הלמ"ד בשביל זאת. (ד) פירוש אנו חשוקים לתורה הק', וגם נחשקים אנו ממנה, וכן התורה הק' חשוקת אותנו, וגם חשוקה מאתנו. (ה) פירוש מוכינס לקבלת התורה, התרומות בחיבת

ישראל נגד ה' ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יהוה מן ההר לאמר בנה תאמר לבית יעקב ותניד

ישראל לקבל טורא: ג ומשה סלק לקרבן ויקרא לה וימן טורא קמימר כדנן תימר לבית

רש"י

לקט בהיר

אבל שאר כל התניות בהרעומות ובמחלוקת (ס: ג) נגד הדר. נמרחו, וכל מקום שאתה מולא נגד"י פנים למרח (ס: ג) ומשה עלה. ביום השני"י (מכיל'), וכל עליותיו בהשכמה היו (בצה פ"י), שנאמר (יד ד') ויסכס משה צבקר"י: בנה תאמר. בלשון הזה"י ובסדר הזה (מכיל'): לבית יעקב. אלו הנשים"י, תאמר להם בלשון רכה (ס: ו) ותניד לבני (כמו שהקשה ראב"ע ז"ל), כי מאומרו סביב ודאי שלא צא חיצת מנגד לסימן הרוח שהלא בכל ה' רוחות חנו, אלא ודאי צא לומר שיהיו קלת רחוק ממנו, (ועיין שם שפירשנו שכל "מנגד" פירושו רחוק לן כן חיצת נגד) כלומר מנגדו סביב ולא אליו סביב, וכן (סוף האינו) כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תצוא, פשוט הוא שפירושו מקרוב לא תראה אותו רק מרחוק (רא"ם: ז) כאן התחיל לעשות חשבון היאך היה קבלת התורה ביום ששי (במ"ח: ז) פ"י הגם שהקב"ה אמר לו ועלית בנקב, ובקר פירושו עד שעה ד' ביום, אעפ"כ הוא עלה בהשכמה משום וריון מקדימין, שמעת מינה שכל פעם עלה בהשכמה כי מה נשחנה (מהרש"א), ולשון רש"י בשנת פ"ו סוף עמוד ב', הדברים האלה נאמרו לו למחרת ביאחס כדלמרינן כל עליותיו בהשכמה היו עכ"ל, הרי מזה שהוכחנו שהיה ביום ב' שציוס א' אי אפשר שהרי זאו שם בעצם היום דכתיב ביום הזה זאו מדבר סיני ולא היה לו אפשר לעלות עד למחרת בהשכמה, ובגמ' שם אמרו רז"ל שמשום חולשא לאורחא לא עלה ביום א', ואפשר לומר דעת רש"י שזה חזר גורס, כי מחמת חולשא לבד לא היה נמנע מעלות אחר כל ההשתוקקות שהיה לו (ומשה נתעורר לעלות מעצמו בלי קריאה ורק אחר התעוררותו קרא לו הקב"ה), וגם מעטמא דהשכמה לבד ג"כ לא היה נמנע, כי אין איסור לעלות באמצע היום, אלא בצירוף החולשות לא עלה (ד"ד: ח) בלשון כאן לא היה אפשר לעשות זריות כמנהגו, היה עולה גם באמצע היום, אלא בצירוף החולשות לא עלה (ד"ד: ח) בלשון הקודש (מכיל'), ומה שצריך להזהיר על כך ומהיכי תימי ישנה, עיין לקמן בפסוק ו' אלה הדברים, והטעם שלא ישנה שכאשר הקב"ה אמרה בלשון הקודש ויחן שם דברים שאין להם שיעור, בלשון אחר יופסד הכוונה (ד"י), ובסדר הזה פ"י דוקא קודם לנשים ואח"כ לנשים (מכיל'), וטעמים רבים נש"י, ובי' דברים אלו הלשון והסדר הם פשטות משמעות חיצת "כה", אבל דברים קשים נשמע מחיבת ותניד כדלקמן, ושלא יפחוח ולא ירבה נשמע מאלה הדברים אשר מדבר: ט) שהאשה היא עקרת הבית (ד"י), ואמירה היא לשון התפארות כמו שפירש"י את ה' האמרת (דברי"ו י"ז) שהוא לשון תפארת, גם כאן תגדל אותן, שדברים הללו יהיה להן לתפארת (ד"ד), פ"י לא תאמר לכן עונשן שיטעם על כל מלוה, וכן פרטים ודקדוקים שצריך לדקדק בכל מלוה עד אין קץ, אלא ראשי פרקים (מכיל'), והגם של התורה מלאה

אור החיים

במי שמשפיל עלמו ומשים עלמו כמדבר, וכנגד זה אמר ויחנו במדבר פירוש לשון פלוגת וענוה כמדבר שהכל דורכים עליו, וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתגברות בלב שלם ותמים לא שיכיו צד צדד שעליהם אמר הכתוב (ירמיה ב') חרצ אל הבדים (ברכות ס"ג.), אלא יחועדו יחד ויחדדו זה לזה ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד שנעשו כולן יחד כאיש אחד, וכן עתה הם ראויים לקבלת התורה: ג. ומשה עלה וגו'. לריך לדעת למה ענה משה קודם שיקרא לו ה'. עוד לריך לדעת לאיזה מקום עלה, אם להר הים לו לומר אל הכר

2

אור החיים

בפירושו^(פ). ורבותינו ז"ל אמרו (שמות רבה כ"ח) זה הוא שאמר הכהוב (תהלים ס"ח) עליה למרום וגו'. ולדבריהם קשה עוד כי מנינו שאחר כך הייתה הקריאה אליו מן ההר דכתיב ויקרא וגו' מן ההר ואם הוא כבר עלה שמים מה מקום לקריאה ממקום נמוך למקום עליון^(ג). עוד יש לדקדק למה אמר הכהוב אל האלהים ולא אמר אל ה' כמו שגמר אומר ויקרא אליו ה' וגו'. אכן כוונת הכהוב הוא להיות שקדם ה' ואמר למשה בכה (לעיל ג' י"ב) בהוליאך את העם תעבדון את האלהים על ההר הזה, הוא מראהו כי שם הוא מקום קבלת התורה, אשר על כן בהגיעו שמה עשה משה משפט עבד נאמן וקדם ועלה אל ההר ולא הולך להזכיר ההר כיון שהזכירו בסמוך דכתיב נגד ההר ועליו חזר אומר ומשה עלה^(ד). ואמרו אל האלהים הוא עעם עליהו כי מה שייכות בעליה^(ה) לזה אמר אל האלהים^(ו) שקדם אללו מהבורא תעבדון את האלהים על ההר הזה לזה אם היה מהעבד עד שיקרא ה' אליו יראה התרשלות ומיעוט חשק בדבר לזה חקף קדם והכין עצמו ועלה, וזוהי מה שקדם לו במאמר ה' תעבדון את האלהים לא היה עולה אל ההר. ובזה נתיישבו כל הדקדוקים שדקדקנו. ואין בפירוש זה סתירה לדברי רבותינו ז"ל שאמרו (שמו"ר שם) עליה למרום כי בעלייתהו ההר שהוא מקום שהרכין ה' שמים עליו הנה הוא נמלא עולה לשמים^(ז).

ויקרא אליו ה' י"י פירוש כשקדם הוא ועלה^(ח) תקף קרא לו ה'. ויש לך לדעת כי בחינת

אור בהיר

מדבר סיני. ולא לומר אל האלהים שאין ידוע היכן, שהלא מלא כל הארץ כבודו. **פז** פירוש למה העליהו ה' לשמים כדי שירד אחר כך ממעלה למטה. **פח** פירוש לפי מה דלוקא אדעמין שחיבת אל האלהים מקושר אל חיבת ומשה עלה, היה קשה לנו להיכן עלה, שחיבת אל האלהים אינו מסוים המקום שעלה שם, מה שאין כן עתה לדרכיו שחיבת אל האלהים הוא דבר בפני עצמו, וישלם המאמר באומרו ומשה עלה, אין עוד קשיא, שלפי זה שייך לגמר פסוק הקודם. **פח** בלא קריאה. **פז** פי' בשביל אותה נבואה שמי' בו חיבת אלהים. **פח** למה הקריאה אם הוא כבר שם. **פז** פי' רצה לעלות, או התחיל לעלות. וכן הוא בזה"ק על פסוק זה דמאן "דבעי" לקבא מקרבין ליה. **פז** מאחר שלא אמר וה' קרא אליו, יש בו ב' דברים, קריאה, ויקר. **פז** בא לתרץ חיבת לאמר, הלא אמר בפירוש כה חאמר וגו' ותגיד. **פז** אלא ביום מתן תורה. **פז** והכוונה בזה אפשר שאם יבא הקול מן השמים לאחן משה יהיה לרץ לומר עלה אל ההר, וגם יהיה לרץ לזיין מקום פרטי בזה להיכן יעלה, מה שאין כן אם הקול בא מן ההר די לומר עלה, ומזיין שרץ לעלות למקום שהקול בא משם. **פז** פי' הגם שחסר חיבת מן השמים, ידוע הוא ומוכן מעלמו.

אור החיים

בסוף דברי ה' אמר אליו (פסוק ו') אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ואמרו ז"ל (מכילתא) וזה לשונם לא פחות ולא יותר. ולכשנאמר כי כוונת אומרם אל בני ישראל הוא על האנשים^(א), יחסר דרך אשר ידבר בו לנשים, גם אין אנו רואה דברים קשים בדברי ה' לאנשים אלא דברים המחיים את הנפש^(ב). אכן כוונת דברי ה' הוא על זה הדרך וקודם אקדים המושג אללנו מכל התורה כי האדון אלהי ישראל מדותיו הם להעביר ויותר מחשק המקבל חשקו להעביר^(ג), וזה לגודל הפלגת בחינת טובו, ויותר מהמה לבני ישראל, ומתחכם הוא יחברך להרבות שכרו וטובותיו כי זה הוא אשר יחפון ה'. והנה מנינו לו שגילה דעתו כי שכן המקיים תורת ה' ומנאותיו מיראה הוא מחלה מהעושה מאהבה משני כחוצים הבאים בהודעת שכן המלות באחד אמר (דברים ז' ט') לאלף דור ובאחד אמר (לקמן כ' ו') לאלפים ודקדק בשר האלף שהוא השומר מיראה ושר האלפים שהוא לעושה מאהבה. והנה יש בחינת האהבה לז' גורם רעה כי לא חספיק לבעליה להשמר בתמידות לבל עבוד איזה פעם באקראי כי יאמר שמלך קורבתו לבורא וחציבותו לא יקפיד עליו על זה כמנהג וסדר הרגיל בין הבעראים, ולהשכילך בענין ממשא אהה למד כי ללך רוב קורבתו וחיבתו עם ה' שגג ודבר אליו (לעיל ד' י"ג) שלח נא ביד תשלח, למה הרעתה וגו' (כ' כ"ג), לא הללח וגו', וזה היה סיבה גודל קריבתו לפני ה' נתקררה היראה כי פשיטא שאדם אחר כשלא יהיה קרוב כל כך תפול עליו אימתה ופחד^(ד). והנה האדון ה' נבאות לא כן יחשוב כמו שאמר הכהוב (דברים י' י"ז) אשר לא ישא פנים ולא וגו' ויקפיד אדרבה ביותר על אהובו ליסרו בחוספת מרובה על עובדו אפילו פעם אחת ואפילו על הקלב שבקלים כאומרם (תהלים נ') וסביביו

אור בהיר

פח פירוש מה שגמר אומר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל הוא האנשים, ולהם לא יפחות ולא יותר, אבל לנשים יאמר בנוסח אחר. זה אינו, שאם כן למה פרט נוסח האנשים ולא של הנשים. **פז** ואם כן אין לומר שזה נוסח האנשים. **פח** בלל לכל העולם. **פח** ולא יאמר שלח נא ביד תשלח. **פז** מליצה נאה. **פז** ויפסיד בזה כל הרוות, ואדרבה. **פז** הגם נוסח א' יאמר לכולם יחד, ונבנות זה יש רכות וקשות, אלא שהכוונה הוא, שהכוונה אומר, כי האמירה רכה שבו יהיה תכלית טוב לבית יעקב, והקושי שבו לבעלי מדרגה גדולה שבישראל.

3

לְבַנֵי יִשְׂרָאֵל: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאִשָּׁא אֶתְכֶם

לקט בהיר

יעקב ותחיו לבני ישראל: ד אתון חזתון די עבדית למצרים ונטלית יתכון כדעל גרפי נשרין וקרביית

רש"י

ישראל. עונשין ודקדוקין פרש לזכרים (ס), דברים הקשין כגידין (סנה פ"ג: (7) אתם ראיתם. לא יסירת היא זידכס*, לא דזכרים* אני משגר לכס, לא בעדים אני מעיד עליכם, אלא אחס ראיתם אשר עשיתי למצרים, על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שזדווגו לכס**), ולא נפרעתי מהם אלא על ידכס (הכ"ל): ואשא אתכם. זה היום* שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפחרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו ליסע וללאת נקבלו כולם יישינו וינחמון ייבדכס דזכרים. ייבדכס ייבדכס ייבדכס

מחינות אמירה ולא דרשין זהו ולא מיד, האמת היא שכל לשון אמירה היא לשון רכה, אבל אין זה אומר שהדברים הנאמרים הם תענוג ורכות והתפארות למי שנאמר לו, אלא שהם נאמרים בלשון רכה, משא"כ כאן שגינה הכתוב לומר ב' לשונות מאמר ותגיד, ומינת חגיד קשה היא למי שנאמר לו כדלקמן, פשוט הוא שרצונו לומר בשינוי שההיו אמירות רכות למי שנאמר להן (ג"א): (י) כנראה רש"י צריך כאן ב' מדרשים, כי במכילתא לא אמרו אלא ותדקדק עמהם, ולא להם זה מחינת ותגיד שפירושו סיפור בפרטות, ובפס"ו הביא ראה לזה ממה שנאמר בשמשון (שופ' ט"ז

י"ח) כי הגיד לה את כל לבו, כלומר אמור להם כל פרטי דקדוקי המצות כי רצו עד למעלה ושהיא עבודה קשה, ובגמ' אמרו דברים שקשין לאדם כגידין ופי' רש"י ירק מר, ובפס"ו הביאו ראה לזה שלא מנינו בכל המקרא ותגיד מלא ביו"ד, ודאי שהיא מלשון גיד, כלומר אמור להם עונשם של המצות שהיא מרה לעובר עליהם, אך מה מאוד קשה להבין דברים הללו, הלא אין כאן אלא מאמר אחד ומצויה היה מרע"ה שלא להסקיף, והיכן הוא א"כ אמירה רכה ודברים קשים, ועיין באזה"ח הק' שהארץ לבאר דברים אלו בעצמם יש להם ב' פנים, ודבריו מתוקים הם וערבים ראויים למי שאמרם, ועל פי פשטות אפשר לומר כי דברים אלו נאמרו בכלל כשהדבר להם (לא עתה) ותלמדם לחנכם ולהוכיחם מתנהג בדרך זה (בד"א): (יא) רצונו לומר בזה שלכאורה קשה מה הכוונה במאמר זה, אין לומר שהכוונה שיתנו לב למכות מצרים כדי שלא יעשו כמעשיהם, וכי יעלה על הדעת שבשעה שבא לרומם על עליונים ותחתונים לתת להם חורתו ולעשותם עם סגולה ויהירם שלא יעשו כמקולקלים שבאומות, אלא ודאי בא להראות חתם לפניו מה שעשה למצרים בשבילם, וכמו שגמר אומר ואשא אתכם וכו', וא"כ ממ"נ קשה, אם היו ראויים לעושים אלו מה חיבה יש איהו דלפסדי אנפשיהו, ואם לאו השופט כל הארץ יקח שחד חו"ש לעשות משפט בלי משפט רק בשביל חיבת ידידיו, לזה אמר שאומה אחת אינו יודע כל זאת מה שאחם ראיתם בעיניכם שכבר מקודם שהרעו לכם נתמלאה פאתם שפל אנשים ערות הארץ גם עבירות שבין אדם לחבירו, ובכל זאת ניהגתי עליהם מדת נושא עון, אבל כשנגעו בכם נלאתי נושא, גם אין לתלות ולומר שדוקא אז נתמלאה פאתם, שהרי עין בעין ראיתם שכל המכות והפורעניות בא להם על ידכס דוקא (במ"ח), עוד אפשר לומר שג' חיבות, אשר עשיתי למצרים" אינם דברי רש"י, אלא דברי המתחיל מלשון הכתוב, וצ' מאמרים מתולקים יש כאן, עד מינת ראיתם מפרש רש"י שאינו דומה ראה לשמיעה, ומשם ואילך הוא מאמר שני, והכוונה בו, שאחר שנגדו על ישראל גלות ושעבוד כשבא זמן גאולתם ופדות נפשם ראה הקב"ה לעשות להם נחת לראות נקמה במשעבדם, לזה הביא אותם בגלות דוקא למצרים אשר הם היו חייבים קודם שזדווגו להם, ובזה מיישב קשיית הר"מ במ"ל למה לקר המצרים אם עשו רצון עליון לשעבד את ישראל (ש"א): (יב) ולמעלה צפ' בא בפסוק (י"ב ל"ו) מרעמסס סתה פירש צפס המכילתא פסוק זה עלמנו על נפעס ק"ב מיל ביום הראשון מרעמסס לסכת, אין זו סמירה, שצ' דברים היו ביום ראשון, אלא שהם פירש האמת שגם עד סכות באו דרך

אור החיים

אחד ולריכין הם ליראה ולאהבה מטעם שכתבנו, נמלאת אומר כי עוצים השנים ולריך צבה לקיום התורה ולריך כל איש מוישראל לקנות שניהם אהבה ויראה ושניהם יחד אמרם אל עליון בנעימות דבריו באומרו אתם ראיתם אשר עשיתי וגו' כאשר אבאר

אור החיים

מארץ מצרים שהוא עיקר הדבר להתחייב להשתעבד ולחזק אמריו על כל אשר גמלם ה', ואם להזכיר נפלאותיו הרי הם רשומים באומרו אשר הולאתי מארץ מצרים וידוע הוא כי לא הולאתם אלא באמצעות המסות הגדולות, והנה לפי מה שפירשתי כי יכוון ה' לצ' דברים שהם בחינת האהבה ונחיות היראה לזה רשם ה' שניהם במאמר זה, היראה באומרו אשר עשיתי למצרים פירוש אשר יסרתי יסורי נקמה לממאן עשות מאמרי כמה מכות רעות באין מספר על אשר מאן עשות מלאתי לשלוח אתכם, והיה הדבר הזה לכם לאות לעובר על מצותי כי אתנקם ממנו ביסורי נקמה ולרות רבות כאשר ראיתם וקחו מוסר, ונחזקון ה' לרמוז להם שהם בגדר זה עלמנו של המצריים**), אם ימאנו לשמוע אל התורה ואל המצות וזו בחינת היראה יראת העונש, גם יש בנשמת מאמר אשר עשיתי יראת הרוממות בכל הנפלאות והאזהרות והמופתים אשר עשה למצרים**). גם צבה הראה בחינת האהבה והחיבה שכל זה עשה בשבילינו הרעיש כל הבריאה וחדד אומה אחת בשבילם, ולצד זה יתלבה אדם בחינת הבורא אשר הפליא חסדו להם, והנה היא בחינת האהבה לה' אלהינו, והם צ' דברים הרמוזים באומרו תאמר לבית יעקב שלא חספיק היראה ולריך גם האהבה ותגיד לבני ישראל שלא חספיק בחינת האהבה ולריך גם היראה והטעם כמו שכתבנו:

ואשא אתכם. הנה האריך האדון בבחינת האהבה כי הוא העיקר במצוה להרויח כפל השכר, ולריך התעלמות גדול להשיגה**), לזה אמר ראו חיבתי בכם כרחם אב על צנים חביבין שאפילו מדרך קף רגליכם חסתי עליו ונשאתי אתכם על כנפי נשרים פירוש ענני כבוד היו ממונעים

אור בהיר

פ"ה) הגם שהם צנים אהובים. (פ"ו) שזה נקרא יראת הרוממות, שאינו מפחד מהעונש שמניעו, אלא נפל עליו פחד ורתת מחמת גדלו ורוממותו יתברך. (פ"ז) זה טעם שני למה האריך בבחינת האהבה. (פ"ח) במאמרים הבאים להלן. (פ"ט) מה הרצון בזה, אם כהרגומו, הלא עדיין לא קבלו התורה, רק עתה שאל אם רצונם לקבלה, ואמר ואניאל, לשון עבר. (צ) פירוש בחינת טומאת גוי מצרים הייתה בקרבם ובלגם של גוי ישראל. (צ"א) פי' אין הרצון כל כך בחינת אלו, אלא כוונת הכתוב מה שמדויק

על־בנפי נִשְׁרִים וְאָבֹא אֶתְכֶם אֵלַי וְעָתָה אֲשַׁמְעֶנּוּ תִשְׁמְעוּ בְּקִלְיָי וְתִכּוּן לְפִלְקִנִי וְיַכְעֵן אִם קִבְּלָא תִקְבְּלוּ לְמִיָּרִי וְחִפְרוּן יֵת קִנְיִי

אור החיים

הרומניות לזה להם שיחזרו בתשובה אפילו מחטא קל, וכבר קדם לנו מאמרם ז"ל (קידושין מ"ט:) בדיון המקדש את האשה על מנת שהוא לדיק גמור ונמלל רשע שקידושיו קידושין** כי חיישינן שמא עשה תשובה ובאמלעות תשובתו יקרא לדיק. עוד יחזאך בסמוך:

7א אָם שִׁמְעוּ תִשְׁמְעוּ וְגו' לֵרִיךְ לְדַקְדַּק טַעַם כַּפַּל

שמוע תשמעו, ואולי יכוין ה' לנוחם על קבלת ב' תורות אחת אשר ישמיעם בחותו מלצ, ואחת היא תורה שזעל פה ודקדוקי סופרים וספרים וגדרי חכמים ותקנות וגזירתם אשר יורו כרמוז במלוא (דברים י"ז י"א) לא חסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולזה אמר כנגד מה שמשמיעם מהמלות אז אמר אם שמוע**.) וכנגד תורות העתידים מפי חכמי ישראל אמר תשמעו לעתיד. ולדרך זה ידוייק על נכון אומרם ועתה אם שמוע, כי להיות שמלוא באומרם תשמעו על העתיד לזה סמך ועתה אם שמוע לומר אם שמוע עתה ותשמעו לעתיד כזכר. ודקדק לומר בקולי**.) על דרך אומרם ז"ל (במד"ר י"ד) שומע מפי חכם וכו' כשומע מפי הגבורה, והוא אומר כי מלוא זה שאני אומר לכם שתקבלו תקנת חכם לריך שתהיה לכם שוב כאלו אתם השמעתיה והגדתייה לכם. ואולי כי בזה יתיישב מאמרם ז"ל ב'מס' שנת (פ"ת) שדרשו בפסוק (י"ז) ויחילצו בתחתיה הבר שפכה עליהם הבר כנגיאת ואמר להם אתם מקבלים וכו' ואם לאו שם תהא קבורתכם, וקשה והלא הם אמרו (לקמן כ"ד ז') כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע ומה מקום לכפייח זו, והחוס' חרלו שם שמא היו חוזרים כשיראו האש הגדולה שילתה נשמתן עד כאן, ואין דבריהם נראין כי אדרבא יוסיפו פחד

לקט בהיר

נס, אבל כאן שכתוב אחרי ונביא אהכם אלי, די לו במה שפירש שנתקבלו למקום אחד כדי שביא אהכם אלי (ג"א): יג) פ"י כאלו כתוב בקרא ואסייע, שעל ויסע תרנס ועל, ופירושו לפי הרגומו עשיתי אהכם שחטעו, אבל פ"י חבית ואשא שהגזיהו אהכם והיה לו לתרנס וארמיית יתכוון, אלא שאין האונקלוס ז"ל מדקדק לתרנס החיבה כידוע, אלא הענין, ויותר נראה לו דרך כבוד שהקב"ה אה ע"י משרתיו עושי רצונו שיסיעו אותם, מלומר שהוא בעצמו כניכול נשא אותם (במ"ח): יד) פ"י ניטל כח זריקתם כאלו קבלם, ויא"צ שנדיבור הקודם פירש דמיון הקב"ה לנשר לענין המהירות, ובמחלתא הם ב' לשונות, ספר רבינו שמא בחרא להוסיף בל, כי בלמח הם שם ב' הדברים, והגם שהיו ב' ומנים, שנמלרם היה המהירות ולא קבלת חיים ועל הם היה קבלת חיים ולא המהירות, אין קפידא, שגם הנשר לא נושא גוזליו על כנפיו בכל עת רק בעת הצורך, ואם רק המהירות היה די לומר ואשא אהכם על כנפיים (ג"א): טו) וקריבית יתכוון לפולחני, כי זה ענינו של חבית "אלי", כי לא ישיגוהו משיגי הגוף, אלא מי שהוא עובד ה' במעשיו ובמדותיו בשכונת עבדיו ודקיקו הרי הוא קרוב אליו ודבוק בו כניכול: טז) אין רצונו לומר שהכתוב מסורס הוא, ובמקום שאמר ועתה אם היל"ל אם ועתה, לא כן הוא, פשט הכתוב במקומו מונח, כמו שאר ועתה שנמקרא שפירושו אמר כל זה שראיתם חבתי אליכם כל מה שעשיתם לכם, מחאן ולהבא חליי בכם אם תקבלו ותשמעו והייתם לי סגולה וכו', ומכלל הן אתה שומע לאו, אבל מאחר שמייחר הוא חבית ועתה, וגם נראה בהשקפה ראשונה שרק עתה לריכים לקיים התנאי, לזה דרשו בו חז"ל שיהי' העיקר קיום התנאי שהיא בלמח עבודה קשה עד אין לשער היא רק עתה בהתחלה, אבל אחר שטעם טעמו יטעום ועם ויכסוף אליה, וגם לפי דרוש זה נשאר חבית "אם" כפשוטו אם שמוע תשמעו, וחיבת "אם" שאמר רש"י אינו לשון הכתוב אלא לשון עצמו הוא (וכוונתו לומר שכל היעודים הנאמרים סגולה ממלכת הניסים וכו' אינם אלא אם תקבלו עתה לפי שהתחלות קשות ולפום לערא אגרא - ד"ד), ובמחלתא שם הוסיפו חז"ל לדרוש שמעו מפלל שמוע תשמעו שמע מזה

רש"י

לרעמסס (שם), ואונקלוס תרנס ואשא ואעליח* יתכין, כמו ואסייע** אהכם, תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: **על כנפיים** נשרים.** כנשר הנושא גזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נוטות את בנייהם בין הרגליהם, לפי שמחיראין מעוף אחר שפוח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מחירא אלא מן האדם שמא יחרוץ בו חץ, לפי שאין עוף פוח על גביו, לכך נותנו על כנפיו אומר מועז ויכנס החץ בי ולא צבני (שם). חץ אני עשיתי כן (י"ד ג') ויסע מלאך האלכים וגו' ויצא בין מהגה מלריו וגו', והיו מלרים זורקים חלים ואצני בליסערות והענין מקבלים**): **ואבא אתכם אלי.** כתרנומו**): שינוי נוסחאות - ונטולת - ואסייע אהכם כמו ואעליח ויתכוון - יד"א על כנפי

אור החיים

בפסוק (במדבר כ"ג ד') ויקר אלהים אל בלעם וגו' משל למלך שבא אהבו לדבר עמו וכו' עד כאן, פירוש כי אחס הבאתי אהכם אלי מזה שאין כן הם ששלחתי להם למקומם לשעיר ולפארן ואין זה אלא לדחותם לעתיד לבא ולחייבם בדיון מה שאין כן אהם כי דעתי ורצוני לקרצכם אלי ואין לדמות מעשה ישראל למעשה אדום וישמעאל:

אור בהיר

ממנו. (צב) רק עתה ולא מחר בתמו".

אור בהיר

(צג) לחומרא, וזכריה גט. (צד) לשון הוה. (צה) ולא אמר תשמעו לי, או תשמעו לדברי. (צו) פירוש חלק אשר דבר ה' בפירושו, והוא חלק א' מכל אשר דבר ה'. ודע כי בחינה זו לתוך קושיית החוספיות על תורה שזעל פה כבר הובא בתחומא פ"ר נח. והחידוש בפירושו הוא להעמיס אותה בפסוק אם שמוע תשמעו ובפירושו אומרם נעשה וגשמע. (צז) פירוש נחלתא אללס וראו בחוש שאין רצון חכמינו ז"ל להשתלט עלינו חס ושלום, או להטיל עול, אלא אדרבה, טובחמינו הם דורשים בגזירתם. והראי' שהשתדלו מרדכי ואסתר בהלל ישראל במסירות נפש ממש הגם שהם בעצמם לא היו בלרים. (צח) פירוש על אותו דבר שאמרו נעשה על אותו דבר עצמו אחרו לומר נשמע, וזה לא כדרכינו. (צט) על תורה שכתבנו. (ק) והגם שילס כפה א' ובנוסחא א' ענו, אבל

אור החיים

הדרגות ישראל יחד בלדקות. עוד ירמוז כפול שמוע תשמעו מה שהיה אחר האמת בקבלת התורה על פי דבריכם ז"ל (הוריות ח'). כי צ' דברות שמעו מפי הגבורה וחי מפי המלאך שנברא מדיבורו יתברך לזה אמר אם שמוע תשמעו צ' הדרגות השמיעה, ודקדק לומר כנגד שמיעה שישמעו ממש מהגבורה תשמעו בקולי ולא אמר לקוליה^(א) והצנן. עוד ירצה לומר כי אם יתחיל לשמוע התורה משם ואילך הוא יתאווה לשמוע עוד, והוא אומר אם שמוע^(ב) עתה אני מצטייחכם כי תשמעו^(ג) מעלמכם כשחטעמו טעמה. כאומר (תהלים ל"ד) טעמו וראו כי טוב ה'. עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סוטה כ"א:) חורה בין וכו' מגנא ומללא, והוא אומר אם שמוע פירוש אם תהיה השמיעה זה יהיה לכם לצ' תועלויות הא' שאחס שומעים קולו יתברך דברי אלהים שיש בהם החיים ותחיו כאומר (ישעי' נ"ה) שמעו ותחי נפשכם, והב' ושמרתם את דבריה פירוש שיגן עליכם מיזר הרע, ולדרך זה הרווחנו גזירת הדיבור^(ד) שמקומו הוא תשמעו וגו' שיעקר המלצה הוא שמיעה החורה וממנה נמשכים כל התועלויות, הא' שהם נהנים מקול אלהים חיים, צ' יהיו שומרים המצוות ולא ישלטו בהם יזר הרע, ג' והייתם לי סגולה וגו'. ולפי מה שפירשתי למעלה כי אומר תשמעו הוא לתורה שצבע פה^(ה), תהיה גזרת הכחוש ושמרתם וגו' כי צאלמלעות התורה תליכהו מיזר הרע המחטיאו, ואומר צחוספת וא"ו, לומר מלבד שתהיה לכם ידיעה ממנה להבחין בין טוב לרע^(ו) עוד לכם שחשיגו השמירה ולא ישלטו בכם השטן. עוד יכוין הכחוש על זה הדרך ועתה אם שמוע פירוש תכינו עצמיכם לשמוע אני אשמיעכם את קולי פירוש שלא אדבר עמכם על ידי שליח, גם רמז כי צאלמלעות שישמעו הדברים ממנו

אור בהיר

הכוונות היו חלוקים. **קא**) והחילוק, כי תשמעו לקולי פירוש מה שאני מצוה, מה שאין כן בקולי, פירוש קול היולא ממני. **קב**) לשון הויה. **קג**) לשון עתיד. **קד**) שלכאורה קשה, שפשוט פשט הכחוש עד תינת דרימי הם צ' תנאים שהחנה עמנו הקב"ה, ואם נעמוד בזה אז נהיה לו סגולה, ואם כן היה לו לומר תהיו לי סגולה בלא וא"ו, כי זה התחלת הגזירה, ואינו דבר טקף, אבל לדרכיטו שהגזירה הוא תשמעו, אם כן מאמר ושמרתם וגו' ומאמר הייתם וגו' הם דברים נוספים. **קה**) ואם כן הוא מהתנאים, ואינו גזירה. **קו**) זה מובן מאליו, ונשאר בכת הו"א של ושמרתם. **קז**) פירוש שיהיה דרימי שמור אלכלם. **קח**) באין מויע. **קט**) ולא אמר והייתם לי לעם.

אור החיים

שאר מצות אין לו לעשות, ולמה, אם הפעולה מצד עצמה פעולה טובה כל העושה הרי זה עושה דבר טוב, לזה אמר הכחוש והייתם לי סגולה מכל העמים כי אין פעולה טובה ויולאה אלא מידכם שאין סגולת התורה והמצוות אלא מכס, ואומר כי לי כל הארץ^(א), פירוש כי יאמר האומר כי הצטחה זו שיהיו סגולה לא תלדק אלא כשיהיו האומות חפלים ללמוד ולעשות וגו' בזה יולדק לומר שעשו סגולה, אבל ראוי (ספרי ברכה) כי אדרבה מאנו העמים לקבל חורה ומצוות כשדבר ה' לפאך ושעיר ומעשה צמה יוכר טוביות הצטחת המעלה, לזה אמר כי לי כל הארץ, כאן הודיע ה' כי אין לך אומה ואומה שאין בה מכירי אלהותו יתברך, וכן הוא אומר (מלאכי א') מקטר מגש לשמי וגו' הרי כי כל הגוים לו יכרעו ואף על פי כן לא יעלו שער על הדבר ולא יעשה מעשיהם רשם, וזו היא סגולתם של ישראל. עוד ירצה שיהיו סגולה והסגולה היא שיהיו מיוחדים לו ביחוד לעבוד אלהי עולם מכל העמים כי גם כל העמים לי הם פירוש עבודתם לי הוא כי אינם עובדים אלא למשרתיו הא כיד עובדים לשמש ולירח ולצבא השמים הלא כולם משמשו יתברך ומלאים עובדים לעבדיו כאומר (דברים ד') אשר חלק ה' וגו' לכל העמים, ומה שמצינו שמרד פרעה וסנחריב וכו' הוא בדרך עושה ושגיון, הא למה הדבר דומה למלך שנחבא ויאלא לפני שאינם מכירים אותו הרי הוא כהדיוע ולפעמים עבדיו עצמם יזללו צו כפחות הפחותים כמו כן פרעה לא ידע כי הוא זה האדון השליט על מי שחשב שהוא אלוהו, נמלאת אומר כי כל הארץ למשרתי מלכותו ישחתו ויחר לו ישראל שיעבדוהו לו ביחוד ועשאים סגולה, והלצתי בהשכלת דבר זה שאמר ז"ל בספרי בפרשת וחתה הברכה וזה לשונם כשנגלה ה' על ישראל לתת התורה הלך אלל בני עשו אמר להם מקבלים אתם התורה אמרו לו מה כחוש צה ואמר להם לא תרלח אמרו לפניו רבונו של עולם כל עצמו של אותו אביהם רולח הוה ועל כך

אור בהיר

ק"ו ומה נתינת טעם הוא זה, אדרבה בשביל שכל הארץ שלו לא רק ישראל, למה אם כן דוקא ישראל סגולה.

הצטיחו אציו ועל חרבך תחי' הלך אלל עמון ומואב וכו' אמרו לו מה כחוש צה לא תנאף וגו' אמרו לו כל עצמה של ערוה להם היא הלך ומלא בני ישמעאל אמר להם וכו' לא תגנוז וכו' רבונו של עולם כל עצמו של אביהם לסטים היה וכו' עד כאן. הנה מאמר זה תמוה היא כי מה ילדק אנוש עם אל ומה טענה פחותה זו וכי בשביל שאביהם רשע היא טענה הנשמעת, ועוד מי שאכל שום וריחו וכו', ותגדל הקושיא אך קבל ה' טענתם כששמע שיש צה ממש. אכן אשכילך כי כל אשר עוין תחזינה בחורחיו בין צמלות עשה בין צמלות לא חטעה טעם הדברים הוא כי ה' בחן צמה שצרא והכיר בחינת הרע והבדילו ממנו ובחן בחינת הטוב וקדשנו צו, והוא מאמר הזוכר (תקו"ז תיקון כ"א) בפסוק ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי ממצות עשה ולא כאשר שנאחי ממצות לא חטעה, וכן הוא מאמר רבותיו ז"ל בספרא (מכילתא פסוק כי אני ה' רופאך) אמר ה' למשה אמור להם לישראל דברי חורה שאני נותן לכם רפואה הם לכם חיים הם לכם עד כאן, כפל לומר רפואה וחיים כנגד מצות לא חטעה ומצות עשה, רפואה לכל חתלו צאלכלם או צעשוחכם מהמעשים הרעים, וחיים הם צעשוחכם מעשים אשר יעשה אותם האדם וחי צהם, ותמלא כי צעת צוות ה' על דברים האסורים יאמר (ויקרא י"א מ"ג) אל תשקלו את נפשותיכם, אל תעמאו וגו' (ויקרא י"ח כ"ד), גם יזכיר העריות צשם תועבה וכדומה לזה, להגיד צה האלהים כי כל מחשבותיו הם לשמור אותנו להיות צבחינת הקדושה וזונו להיות קדושים, ויש לך לדעת כי כל צחינת מעשה הרע יש לה שורש צבחינת רוח העומאה, וכל צחינת מעשה הטוב היא צחינת שורש הקדושה והטהרה, והנה כל מצוה שזונו ה' עליה לכל עשותה שמה הוא שם צבחינת הרע שממנו הוא, כמו שתאמר שיקון הניאוף שורש צבחינת הרע כך שמו, בגזל כמו כן כך שם שורש צבחינת הרע, וצעת עשות האדם מפעל הרע הנה

אור החיים

הוא מחזיק שורשו הרע, ובעת שיהיה נזכר מעשותו הנכ הוא ציטולו, וכמו שפירשו במאמרם ז"ל (מדרש תהלים ל"ב) בפסוק הנה אויבך ה' וגו'. ודע כי מעשה האדם יגיד על שורש נפשו אם שורש ראש ולענה שהוא בחינת הרע או אם שורש המתוק והערב שהיא בחינת הקדושה, וכבר נחבתי ענף מזה בפרשת ויחי בפסוק ראובן בכורי וגו'. וזכה מלאנו מאור הצריחה שצאנו עליה. כי עונה נלחה טענו ג' הכחות עשו ישמעאל עמון ומואב כל אחד למה שנוגע לו, עשו אמר כי שורש נפשותם הוא מבחינת הרע ההוא ששמו ראיחה ממנו הוא כמעשהו ובעת קבלתם הדבר זה הוא שליחת הוייתם, וכמו כן עמון ומואב וישמעאל, וזה הוא שדקדק כל אחד ואמר כל עלמנו של אביהם וכי פירוש כל הוייתו היא בניו מבחינת הרע ששמה רוחה, וכמו כן אמרו מואב וכי עלמנו של ערוה פירוש שאתה מלוא עליה להם היא פירוש הם בחינתה ואין יקבלו ההפכויות אם כן זה הוא ציטולם, וכן ישמעאל אמר כל עלמנו של אביהם לסטים היה פירוש בחינת הרע הנקראת לסטים, ומעשיהם היה מגיד על בחינת נפשם מאיזה מקום באה. והנה עמון ומואב הוכיחו בטענתם מעיקר הווייתם שהיתה מבחינת הניאוף, אבל אדם וישמעאל לא הוכר הדבר מעיקר הבנין אלא ישמעאל על פי מלאך שאמר (בראשית ע"ז ו"ב) והוא יהיה פרח אדם ידו בכל הרי כי מגיד לה שורשו כי הוא זה, ועשו על פי ילחק כאומרו (בראשית כ"ז מ') ועל חרבך פירוש שאתה מאוחה בחינה. ואשא עיני ואראה חיבת הקודש הוא אדון ישראל אשר התנהג עם העמים בסדר זה להקדים לכל אחד מהם מלוא שיש להם טענה כנגדה, כי אולי שידע שיקבלו כיון שאין להם טענה כנגדה, ונתחכם ברוך הוא כדי שלא יטלו שכר על קבלת

אור בהיר

ק"א) פירוש אם היה הקב"ה פותח להם שאר מלות, הגם שלא יקיימו אותם, אבל בהכרח יקבלו עליהם, מאחר שאין להם טענה כנגדם, ויהיה מגיע להם שכר על הקבלה, על כן פתח דבריו דוקא במלות אלו, כדי שלא יקבלו גם מלוא אחת. ק"ב) פירוש החלפת הגזירה, ולא מה שקדם. ק"ג) שפע בני חיי ומזוני. ק"ד) שאינו כלי להשתמש בו, או לנבשו לני. ק"ה) ולדרך זה אין והייתם לי סגולה הנעשה שכר על שמירת החורה, אלא פירוש הכחוש שאחר כל זה ששמרתו תורה ומלות תהיו רק סגולה ולא נזכר, וא"כ נכון הוא"ו שפי' אחר כל זה. ק"ז) פ"י כאלו נקוד ה"א במלאפוסים, ואו פ"י מלי' הויה. כלו', הם ישראל יעשו

וְשִׁמְרַתֶם אֶת־בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל־הָעַמִּים בְּיַלִּי כָּל־הָאָרֶץ: וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מִמְּלַכַת כְּהֵנִים וְגַוִּי קָדוֹשׁ

וְתִהְיוּ קָדְמֵי חֲבִיבֵינִי מִכָּל עַמְמֵי אֲרֵי דִי לִי כָּל אֲרָעָא: וְאַתְּוֹן תִּהְיוּ קָדְמֵי מַלְכֵינִי כְּהֵנִין וְעַם

רש"י

לכם * מכאן ואילך, שכל החללות קשות (עס) ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת החורה"ו: סגולה. אולר חביב, כמו (הבה ב' ח) וסגולה מלכים כלי יקר ואצנים עובדות שהמלכים גומלים אותם, כך אחס תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אחס לנדכס שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שאתה חתכתם נכרת, כי לי כל הארץ"ו) והם צעני ולפני לכלום (עס: ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים, כמה דלת אמר

שינו נשמאת י עליכם

לכם * מכאן ואילך, שכל החללות קשות (עס) ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת החורה"ו: סגולה. אולר חביב, כמו (הבה ב' ח) וסגולה מלכים כלי יקר ואצנים עובדות שהמלכים גומלים אותם, כך אחס תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אחס לנדכס שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שאתה חתכתם נכרת, כי לי כל הארץ"ו) והם צעני ולפני לכלום (עס: ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים, כמה דלת אמר

לקט בהיר

אחת משמיעין לו מלות הרבה, ורש"י לא הביא דרוש זה, כי לא בכל פעם נחית לדרוש הכפל, לפי שדרך הכחוש לדבר כן (ג"א), והרא"ם ז"ל עירב ב' הדרשות ועשאן אחד, ואמר שלפי דרוש ר"ל (לא לפי פשוטו) יהיה הכחוש מסורס וכלאו אמר אם עתה בהחללה שמוע או תשמעו להבא, והש"ס בהעתיקו לשון הרא"ם הוסיף מן דיליה חיבת "כל", ולפי"ו יהיה כל אם שבמקרא מורה על מלואי האמן וכבר העיר עליו מרן משינאווא ז"ע בספרו הק' דברי יחזקאל דכונת הרא"ם היא דוקא על פסוק זה עיי"ש: (ז) פ"י על כל החורה בכלל, שזה משמעות המאמר כאן, וברית כזה או לוי כזה לא היתה עד עתה, א"כ בהכרח לומר שאין פ"י בריתי אשר יש לי אלא אשר עתיד להיות לי עמכם, והוא הברית המוזכר בפ' משפטים שהיה בה' בסיון אחר אמרם נעשה ונשמע כמיב (כ"ד ח') הנה דם הברית וכו' (רא"ם: יח) ר"ל הגם שנחתי הע' אומות חתת ממשלת שרי מעלה, אל תאמרו שאינם שלי, וחיבת "כ"י" הוא נחית טעם, שרק בשביל שלי כל הארץ תהיו אחס סגולה, כי מי שאין לו אלא מרגליות אחת פשיטא שחביב ונחמד אליו, אבל סגולה לא נקרא אלא חפץ בין

אור החיים

חורתם היו מולכים בכל העולם ושואצים כל בחינות הקדושות מכל מקום שהם, ובאמצעות החטא הם כוחם ונריכין לרדת שמה לזכר הטוב ההוא: ו. ואתם תהיו לי וגו'. לריך לדעת למה הולרך לומר ואתם כיון שעד עתה להם היה מדבר, ואולי כי על משה ואהרן חוזרים הדברים, ולכיות שעד עתה היה מדבר על כל ישראל ועשאתם סגולה אם כן יאמר משה כי אין הפרש עוד בינם לבין ישראל, לזה אמר ואתם פירוש אתה ואחיך תהיו לי ממלכת כהנים כנגד אהרן"ו). וגוי קדוש כנגד משה ומשפחתו על דרך אומרו (במדבר ח' י"ז) הקדשתי אתם וגו' אח הלויים, או ירלה לומר להם כי מעתה יהיו הם בבחינת פמליא של מעלה, כי למעלה יש להאדון משרתיו ומשמשים לפניו במרום ולהם יקרא כהנים גם יש לפניו לזכר רב

אור בהיר

ויחקו הניצלות הנקראים סגולה שיטנם בכל העמים, וכעין זה נמצא ברש"י בלה כ"ו: ד"ה לא יהיה. ק"ז) אהרן ורעו. ק"ח) הגם שעמם מדבר עד עתה.

ישראל: ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו יהוה: ויענו כל־העם יחדו ויאמרו כל אשר־דבר יהוה נעשה וישב משה

עם בני ישראל: ואתא משה וקרא לקבי עמא וסדר קרמיהון ית כל פתנמא האלין דפקדיה ו: ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל די מליל וי נעבר

לקט בהיר

רשי

(ח) וישב משה את דברי העם וגו' ביום המחרת שהוא (יום) שלישי (שבת פ"ח), שהרי בהשכמה עלהי' וכי לריך היה משה להשיב, שהיה ביום הו' זה ההכרת שלא היה בנאות יום עלמו, אלא ביום שלישי, וכדי להמשיך החשבון על מעמד הנבחר שהיה ביום הו'.

אור החיים

כינת התורה ושבת ביה אביה האל הגדול... כל העם יחדיו כל אשר דבר ה' נעשה מדעתו השלימה וצרלוננו הפשוט ולא קדמה תשובת הזקנים לתשובת כל עם ה', והנה הראו בני ישראל עולם אחדותם והשואה רלונם באלהיה כי ס' ריבוא אמרו בהשואה דיבור אחד כאומרו יחדיו ולא נתאחר אחד מהם ולא קדם אחד לחצירו ולא שינה אחד מהם להשיב בנוסח אחר אשרי עולם שאומה זו בתוכו. וזכו ידוויק מאמר הנביא (ירמ' ב') כה אמר ה' זכרחי לך חסד ועוריק אהבת כלולתיך... פירוש אומרו כלולתיך הוא תשובתם שענו כל העם יחדיו שעשו ב' כללויות באהבה... הא' תשובה כהוגן מכולם ואין גם אחד שלא נתלה בדבר. ב' שהשואו יחד בקול התשובה ובלשון התשובה על דרך שכתבנו: את כל וגו'. נתכוון באומרו את כל שלא שינה מהודעת כל בלא מגרעת, ואומרו האלה שלא הוסיף לדבר דבר כמאמר ה' אליו (פסוק ו') אלה הדברים: ח. וישב משה... פירוש לשון חזרה... כי מלבד מה שקדמה הידיעה לצורא

אור בהיר

ומדוע. קבד) שרין לפארו יזמר מדאי כדי שיקובל, זה מראה שאין משיבות התורה בולט ח"ו. קבז) מדוע קרא רק לזקני העם, והוא נטויה לדבר לכל ישראל. ועוד למה ענו כל העם אם לא קרא אותם ולא דיבר להם. קבז) כאומרו ארץ יראה ושקעה, ודרשו ז"ל (ע"ז ג'). קבז) פירוש מה שיענו הם לא יהיה ברצון השלימה, אין קפידא, כי אחר כך מעט מעט יתרו בדבר על ידי שידברו אליהם וקניניהם. קבז) וכי היה שם ב' חופות, ולמה אמר לשון רבים. קל) מלשון כלל ופרט, ולא מלשון חופה. קלא) מיצט וישב שייך לומר דבר הנשלט והשליט חוזר והוביל דבר זה עלמנו להשלות, אבל כאן היה לו לומר ויגד או יוספר, ועוד וכי לריך להגיד לידע מהשבות. קלב) כמו שאדם אומר דבר וחוזר ואומר פעם ב'. כלומר, ישראל אמרו להקב"ה

אלה הדברים אשר תדבר אל־בני קדיש אלין פתנמא די תמלד

לקט בהיר

רשי

החפלים: יט) הרי שגם שר נקרא הן במקום שמוכן מעלמו ואין לטעות, ולאו דוקא מי שמוחד לעבודה, וכאן מובן הוא שלא יהיה כל הממלכה כהנים: ב) הגם שלא היה נחשד משה כנע"ה להוסיף ולגרוע אפילו נקודה קטנה, ובשאר מקומות לא נטווה על זה, עכ"ז מן הסתם אחר שאמר דברי הקב"ה כלורתן אות בלוח הוסיף מן דיליה להבהיר ולפרש לצאר ולהרחיב נטעמים רמוזים וסודות לשום לפניהם כשלאן ערוך, ועל זה נטווה כאן, והטעם, ששיער התמים דעים שדברים הללו יוכר אם מוכנים הם לקבל עליהם עול מלכות שמים, ואם יוסיף משה לפאר לרומם ולשבת, יוכל האומר לומר שדברי משה קיימו לחפז ולומר נעשה ונשמע, ואם יגרע למשל שיאמר להם שהגם שיחטאו אל ישליכם במהרה אלא יאפה לתשובתם וכדומה, הגם שימאלו קאתם לקבל אין שום סימן רע (ג"א - אה"ח), ונטעם זה אחי שפיר גם מה דדרשינן לעיל בפסוק ג' כה תאמר שיהיה דוקא בלשון קודש שמהיה ימי

אור החיים

הא למדת כי הם למעלה מהם כי מעלין בקודש וכו'. עוד ירמוז לפי מה שפירשתי בפסוק והייתם לי סגולה שירמוז לצירורי נילולות הקדושה אומרו ואחס וגו' להגדיל מעלת המזבד מהמתבדר כי המזבד יהיה ממלכת של כהנים ושל גוי קדוש... שהם ב' הדרגות הקדושה המתבדרים כזכר, וחלקם לב' חלקים כי יש בנצטררים הדרגות עליונים והדרגות קטנים כפי בחינת הקדושה, והכוונה בזה כי בחינת מלכות יש להם על המתבדרים, ולא ולמד ממשה כי ללד שהוליא ישראל ממלכים קנה מלכות עליהם:

אלה הדברים וגו' קבז

אלה הדברים וגו' קבז) כוונת הכתוב לפי מה שפירשנו בסמוך בפסוק ואחס תהיו לי... על ישראל ידוויק הכתוב על זה הדרך שלא תחשוב כי אמירתי ואחס תהיו לי וגו' חזרת עליכם משה ואהרן לא כן הוא אלא אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל כי המעלות להם הנה, ולפי מה שפירשתי שחזר על משה יכוין באומרו אלה הדברים וגו' שלא יוסיף עליהם. ואם תאמר פשיטא שלא יוסיף עליהם ואם יש לחושדו חס ושלוש למה לא זכר לו בשאר המלות ששלחו עד עתה, אכן הכוונה היא שזכר לו שלא יפרש דברי ה' לישראל

אור בהיר

קיא) פי' הנילוים הק' המתבדרים נקראים חלק מהם כהנים, וחלק מהם גוי קדוש, ובני ישראל המתבדרים הם יהיו למלך על ב' בחי' הללו. קב) הלא כבר אמר כה תאמר וגו', ולמה כפל. קבא) דרך הכ'. קבב) מה שאין כן בשאר דיבורים ומלות כל מה שיוסיף לפרש ולבאר מה טוב ומה נעים. קבג) פי' הקב"ה היה משער שפחות מדברים אלו אין בהם כדי לדון נפש אפילו כשהם טהורי לב, ולהפך יזמר מדברים אלו יש בהם שיעור לדון נפש אפילו כשאינם טהורי לב. קכד) ענין דיליה

ספר זכור חיים
פרק חיים כ"א. כ"ב

קצו

באור החיים

דכתיב בתר הכי, איפכא הוה ליה למכתב אם צוך אלהים ואת הדבר הזה תעשה ויכלת וגו'. לכך פירשו ז"ל דאם את הדבר תעשה אינו חוזר על עיקר כללות העצה שיעץ, אלא על ציוויו שציווהו כבר שימלך בשכינה, חזר לזרוז ולומר לו אם את הדבר הזה תעשה, וזהו שהכריחם ז"ל לומר דויהי אלהים עמך היא צוואה שימלך בשכינה, אם את הדבר הזה תעשה יחזור אליו.

ומשה עלה אל האלהים וגו' [י"ט ג']. מקרא זה אומר דורשני, כי הדקדוק רבה על הכתוב אחד אומרו ומשה עלה וגו', כי אחר שעלייה היתה שלימות למשה מאתו יתברך, למה תלה הדבר במשה באומרו ומשה עלה וגו', היה לו לומר ויעל משה וגו'. עוד אמאי פתח באלהים וסיים בשם המיוחד באמרו ויקרא אליו ה' וגו'. ושתי דקדוקים הללו יש ליישבם בנקל כמה שאמרו ז"ל [שבת דף ק"ד ע"א] הבא ליטהר מסייעין אותו, וכאן כיוון הכתוב לומר שלהיות שמשה אדונינו עליו השלום תיקן עצמו כיון דעתו בקדושה ובטהרה להשתלם ולעלות ולהדבק במדת אלהים, גם ה' יתן הטוב והמשיכו והעלהו במדרגה אחרת, והיא האספקלריא המאירה שהוא שם ההויה ישתבה שמו. וזהו שאמר ומשה עלה וגו', כלומר אחר שמשו תיקן עצמו לעלות אל מדת אלהים, היא הסיבה שנשתלם עוד ששם הויה קרא אותו. עוד יש לדקדק מאי מן ההר דקאמר, שאין ראוי לייחד לו מקום כי מלא כל הארץ כבודו. גם בזה אפשר לתקן ולומר כי כוונת הכתוב היא לומר שמשו נתכוון לעלות למעלה באומרו כי בשמים הכין כסאו, והקב"ה עזרו מלמטה לומר כי מלכותו בכל משלה ומלא כל הארץ כבודו. וזהו שאמר ויקרא אליו ה' מן ההר וגו'. **ותיקונים** הללו אין בהם די, ומה גם שתיבת לאמר צריכה ביאור, שאחר שאומר כה תאמר, מאי לאמר דקאמר. ומה שחנני ה' לומר במקרא זה שבא לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל באגדה בשבת [דף פ"ח ע"ח] זה לשונם: כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו רבש"ע חמדה גנוזה תתקע"ד דורות אתה רוצה ליתנה לבשר ודם, אמר הקב"ה למשה החזר להם תשובה, אמר לו מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם, אמר לו אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, שנאמר [איוב כ"ו ט'] מאחז פני כסא וגו', אמר להם תורה מה כתוב בה אשר הוצאתיך מארץ מצרים [כ"ב ב'], אתם נשתעבדתם כמצרים וכו', ענו כולם ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו', ועם היות שאגדה זו דשו בה רבים ושואלים ודורשים בה כל אחד כפי כוחו, מקום הניחו לי להתגדר בה, וחנני ה' לכאר בה כוונה שלדעתי נוכל לרומזה במקרא

קצה

פרשת יתרו

זה ומשה עלה וגו', ולא אפרט כל דקדוקיה זולתי מה שאנו צריכין לביאור כוונתינו, אחד. תלונת מלאכי השרת שאמרו חמדה גנוזה וכו', ומה בכך המעמך ישלמנה, טוב עין הוא יבורך ישתבח שמו, שהוא טוב ומטיב ורוצה לזכות את ישראל מי יעכב על ידו. ועם הכיאר נמתיק סוד מאמר חמדה גנוזה, מאי גנוזה דקאמרי. עוד הואיל ומלאכי השרת הם מדברים עם השי"ת, מפני מה דחה אותם וציוה למשה להשיבם. גם את זאת ראיתי לחקור היכי קאמרי תתקע"ד דורות, ובכמה דוכתי אמרו ז"ל [מדרש תנחומא פרשת וישב (אות ד)], ומדרש רבה בראשית ח' ב'ן אלפים שנה קדמה תורה לעולם, כדכתיב [משלי ח' ל'] ואהיה שעשועים יום יום, והיכי קאמרי שקדמה תתקע"ד דורות. ולדעתי לא יש מי שקדמני בשאלה זו. עוד אומרו מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם, דבריו צריכין ביאור. וכן אומרו אחוז בכסא כבודי, צריך פירוש וביאור.

וראיתי להקדים הקדמה ישרה ואמיתית שבה תתבאר כוונתי ותתלבן אגדה זו על נכון בעזרת ה'. ידוע הוא שתורתינו הקדושה יסודתה בהררי קדש כ"ב אותיות, כמו שאמרו ז"ל במדרש [שיר השירים רבה א' ל"ב] נגילה ונשמחה כך [שיר השירים א' ד'], בתורתך, כך בכ"ב אותיות, ואותיות הללו מתחלפות בכמה אלפא ביתות, וכל אלפא ביתא מתחלפת לכמה סדורי תיבות, כמו שאמר [איוב י"א ט'] ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, והנה בסדר הזה שאנו קורים בראשית ברא אלהים וגו' יש בו חיתוך תיבות אחרות כמו בראש יתברא, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל בפירושו התורה שלו, וכפי אלו התיבות מתלבשת התורה במלבוש אחר ואופן אחר, וכן אם תסתדר בתיבות אחרות, וכן אם יתחלפו האותיות, כגון תיבת בראשית שיתחלפו האותיות ותקרא כרית איש, או כרא תיש, כמוכא כספר הזוהר [בתיקונים], כשבעים אנפין, ודבר זה אין לו שיעור, וכן אם יתחלף אלפא ביתא זו כאלפא ביתא אחרת כמו א"ת ב"ש או א"ק בכ"ר שיש בה להתחלף ולהסתדר בסדר זה, ודבר זה אין לו סוף כמו שאמרנו, וכל סידור או חילוף הוא מתחילת התורה ועד סופה, וכל אחד ואחד הוא עולם בפני עצמו, וכפי זה בראשית כל היתה התורה בסידור אחד סתום וחתום עמו יתברך שהיה משתעשע בו, ואין לאחר עמו, ואל התורה הזאת בסדר הזה המיוחד אליו יתברך רמו הכתוב באומרו [משלי ח' ל"ב] ה' קנני ראשית דרכו וגו', וכן המלאכים יש להם סידור אחר בתורה ומתלבשת במלבוש אחר המכוון אליהם, והיא תורה שלהם ובה מתעסקים ונושאים ונותנים, ואפשר לי לומר עוד שאף במלאכים בעצמם שאין מעלתם וגדולתם שוה, כל כת מהם יש להם סדר אותיות ותיבות שתקרא התורה אצלם באופן אחר, וזאת התורה אשר שם ה' עמו ומשתעשע

אבל משה רבינו העמידו על האמת, ש"דין פרוטה כדין מאה", אלא "את הדבר הקשה יביאון אל משה". ולפעמים הכרעה בסכום גדול היא קלה ופשוטה, ודוקא סיכסוך ממוני פשוט קשה להכרעה, ואותו יביאו לפני משה!

ומשה עלה אל האלוקים, ויקרא אליו הוי"ה (יט, ג)

בתחילה מוזכר שם האלוקים, ומיד לאחר מכן שם הוי"ה. ברוך הוא, השם המפורש, הנעלם מכל רעיון.

ולבו המנסה יוכה לעזרת שמים

מפרש רבינו חיים כפופי בעל הנס זצ"ל: בתחילה חייב האדם להתעלות ככל יכולתו, ולהגיע עד למיצוי כוחותיו — ואז יעזרהו הקדוש ברוך הוא במידה גדושה כפולה ומכופלת. כמו שאמרו: "פיתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפיתחו של אולם"⁸. מהו היחס בין חודו של מחט לפיתחו של אולם! אבל כאשר נעשה את המעט שבכוחינו — יעזרנו הקדוש ברוך הוא לאין שיעור, כידו הקדושה הפתוחה והרחבה!

וזהו שנאמר: "ומשה עלה אל האלוקים". משה התעלה בכוחות עצמו עד לשיא יכולתו והשיג את השגת שם האלוקים, שהיא השגת הנבואה באספקלריא שאינה מאירה — אזי "ויקרא אליו הוי"ה", עזרו הקדוש ברוך הוא להשיג שפע נבואתו באספקלריא המאירה⁹ שאין ערוך לה.

ויקרא אליו ה' מן ההר (יט, ג)

כתב רבינו ה"אביר יעקב" אבוחצירא זצ"ל: גדולי ישראל זוכים למעלתם בזכות ישראל, כמו שמצינו בתלמוד שיצאה בת קול ואמרה: "יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה, אלא שאין דורו ראוי לכך"¹⁰, מכאן ראייה שזכות הדור היא שמסייעת לשלימות גדול הדור. ומצינו שהעם חנה "כנגד ההר"¹¹ כאיש אחד בלב אחד¹², והיינו שהיו דוגמת ההר שהוא התקבצות כל אבניו לגוף אחד וכללות אחת. ועל כך נאמר "ומשה עלה אל האלוקים ויקרא אליו ה' מן ההר", בזכות אחדותם של ישראל שנמשלה להר.

ולבו אחדות העם סיעה למשה רבנו

7. סנהדרין ח ע"א.
8. שיר השירים רבה ה, ג.
9. יבמות מט ע"ב.
10. סנהדרין יא ע"ב.
11. שמות יט, ב.
12. רש"י שם.

אלא יתרו שאל "מדוע אתה יושב לכבדך, וכל העם ניצב עליך". מדוע הם עומדים.

ענהו משה רבינו: אין הם עומדים לכבודי, אלא באים הם "לדרוש אלוקים". לשמוע את משפטו. ונאמר: "אלוקים ניצב בעדת אל"¹. השכינה מצויה עם הדיינים, "כי המשפט לאלוקים הוא"². והם יודעים שכאשר יהיה להם דבר — "בא אליו", הקדוש ברוך הוא בא לכאן כביכול, ולכבודו הם עומדים! כמו שאמר יהושפט: "כי לא לאדם תשפטו כי לה, ועימכם בדבר המשפט"³, שהוא יושב עם הדיינים!

איעצך ויהי אלקים עימך (יח, יט)

בגמרא⁴ אמרו: מה יעשה אדם ויחכם? ירבה בלימוד — ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. מה יעשה אדם ויתעשר? ירבה בסחורה — ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו. אף כאן — אמר הרב "נהר שלום" זצ"ל מזרזים — יתרו אומנם נתן עצה נכונה, אבל אין די ברעיון טוב, אלא צריכים גם לסייעתא דשמיא, "ויהי אלוקים עימך", שבלעדיה אין כלום! וכמו שנאמר "אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה'".⁵ על כן יש להסמך תפילה לכל מעשה. וה' יהיה בעזרנו בכל דרכינו, להצלחה ולשמירה.

וכטו לכל דבר, נצרכת סיעתא דשמיא

ואתה תחזה מכל העם אנשי חייל (יח, כא)

"ואתה תחזה מכל העם אנשי חייל", פירש רש"י: "ברוח הקודש שעליך". וכתב הגאון רבי שלמה אמסלם זצ"ל ממידלת שבמרוקו, בספרו "בני שלמה": ואפשר לרמוז לפי דרכו דרך הקודש: "תחזה מכל העם", גימטריא "ברוח הקודש" בדיוק.

ולו על דרך הרמז

והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך (יח, כב)

פירש רבינו האלשיך הקדוש זצ"ל, שיתרו חשב שהדיינים ישפטו בסיכסוכים פשוטים, בדיני פרוטה, רק "הדבר הגדול" יביאו אליך, היינו התביעות הממוניות הגדולות יופנו אל משה רבינו.

ולאו דין פרוטה כדין מאה

1. תהלים פב, א.
2. דברים א, יז.
3. דברי הימים ב יט, ז.
4. מדרש תהלים פב.
5. נדה ע ע"א.
6. משלי כא, ל.

משמע מאי עממא אמרינן המוֹיֵא, ומתחילה חיראו כדי שלא לערצ האוחיות, אך על זה קשה דבלחם מן נמי איכא עירוב, ולזה כחצו לחדש סברא חדשה בעטם שמברכין המוֹיֵא, דהנה במאמר הכחוב וידעת"ס כי אני ה' אלהיכם המוֹיֵא אחכם מתחת סבלות מזרים, צו נרמז הענין שנחטפו ישראל בצחינת הדעת בקדושה ובעברה, והתבוננות זו נחוק לו להאדם ערם אכילתו שבעת עסקו בצרכי הגוף יתנהג בהשכל ודעת, ולכן תקנו לברך המוֹיֵא על שם אוחו פסוק, ולכוונה זו הביאו החוס' את הכחוב ממניח חזיר לבהמה ועשצ לעבודה האדם להוֹיֵא לחם מן הארץ, וביאור הדבר כי אלל הבהמה אין שייך שום עבודה אלא אכלת מן החזיר כמות שהיא, אבל האדם יש לו עבודה רבה להוֹיֵא לח"ס, היינו החיות הגופניים, על דרך הכחוב (בראשית לע ו) כי אם הלחם אשר הוא אוכל. מן הארץ, פי' מן הארציות והגשמיות, שלא לילך בשרירות לבו כבהמה, אלא יתנהג בקדושה ובעברה, ולכן תקנו לברך המוֹיֵא כדי לעורר את האדם ערם אכילתו על ענין זה.

וזה שפחה הקצ"ה ואמר, אחס ראיחס אשר עשיחי למזרים, כי עיקר גאולת מזרים היה לקחה לו גוי מקרב גוי, ולהוֹיֵא עומאת מזרים מקרב בני ישראל, אמנם דבר זה עדיין לא נגמר בשלימות עד מעמד הנבחר וקבלת החורה, ועל זה אמר ועת"ה אס שמוע תשמעו בקולי, פי' ענה דייקא בעת קבלת החורה יתאחזו ישראל בקדושה זו לשמוע בקול ה', ושמרתם את צרית"י, דהיינו צרית מילה, כי לאחר שילא מקרבס עומאת מזרים וישיגו צחינת הדעת דקדושה יוכלו להתחזק בקדושת היסוד, והייחס לי סגולה מכל העמי"ס, כי האומות נקראים עם הדומה לחמור (יצמות סג), מפני שהס בצחינת בהמה ואינם יכולים לומר אין לתאווה לבס, אבל בני ישראל זכו בעת הזאת להשיג צחינת ומותר האדם מן הבהמה אין, להתנהג בהשכל ודעת

צדרכי הקדושה, ועל זה גמר אומר כי לי כל הארץ, היינו כל עיני הארציות והגשמיות יהיו מיוחדים לי לשמי, ואז ואחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, להאחז בקדושה העליונה.

ובעמדינו על סף ימי השוצבי"ס עלינו להתבונן צנפשותינו ולהתעורר צחשובה, ולצל להניח ימים אלו צריקניא, אלא להוסיף אומץ בלימוד החורה, ובעבודה שכלל זו תפילה, וצלדקה וגמילות חסדים, ועיקר החשובה הוא עזיבת החטא וקבלה על העמיד שלא ישוב לאולתו עוד, ואדרבה יוסיף גדרים וסויגים בקדושת ישראל ועברתו, וצפרע צשמירת העינים והרכורי לב, והשו"ת יעזרינו שנזכר להתחזק צחוקף הגלות צדרך הקדושה מתוך חשובה צאמת וכלל שלם, עד ירחס ה' על עמו ועל ארצו ויגאלינו גאולת עולמים צצ"א.

*

→ **יב** עוד יתבחרו הכחוצים, וענה אס שמוע תשמעו בקולי וגו' ואחס תהיו לי

ממלכת כהנים וגוי קדוש, אלה הדברים אשר חזר אל בני ישראל. גם לפרש דברי רש"ל אלה הדברים, לא פחות ולא יותר.

ונראה צהקדם לפרש מאמר הכחוב (תהלים סג יג) אחס דיצר אלהים שחיס זו שמעתי כי עוז לאלהים ולך ה' חסד כי אחס תשלם לאיש כמעשהו. (ועיין צישמח משה פ' חיי מ"ש צזה).

ויתבאר על פי מה דמתאמרא משמיה דהגה"ק מהר"ש מצעלזא ז"ע על אמרס ז"ל (צצא קמא ע:): הידור מלוב עד שליט צמלוב, וידוע (ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ג) שהקצ"ה שומר משמרתה של חורה, ואיך הוא מקיים הידור מלוב עד שליט, אך אמרו חז"ל (סוכה נב) אלמלא הקצ"ה עוזרו אין יכול

לו, ומענה לו ועושה שני שלי וצחסדו הגדול האחרון, וצזה שליט. וצכו גס צעומר, דכיון הספירה, צדאל האחרון, ונחשצ ומחיל להתנח"ח. דפח"ח.

וזה שאמר ה' שליט אתם שחא משלימו היינו צשני ה להשחל לעשות לאחר שיעשה ה' את השליט ה' האדם כל מע חסד כי אתה ית"ש מחשיצ החלקים צשלימו

ובזה יתבאר ששמע"ה

פעמים צשני ה לי ממלכת כה עבורס את ה עליונה להיות אלה הדברים א לא פחות ולא משני השליטים משלים את ה עוזרו אין יכול

יג עוד יש לפ כהנים

ברך

יתרו

משה

קנג

אומר כי לי כל והגשמיים יהיו תהיו לי ממלכה : העליונה.

ס עליו להצטון ' בתשובה, ולכל ' להוסיף אומץ ' לצ' זו תפילה, ' החשובה הוא חיד שלא ישוב גדרים וסייגים צשמירת העינים שזוכה להתחזק מחוך חשוכה ' על עמו ועל 'א.

נחה אם שמוע ואחס תהיו לי : הדברים אשר ש דברי רש"ל :

הכחוב (תהלים אלהים שחיס זו חסד כי אתה נח משה פ' חיי

ואמרה משמיה :עלזא זי"ע על ידור מלכה עד אש השנה פ"א של תורה, ואף זליש, אך אמרו עזרו אין יכול

לו, ומעכה אם האדם מקדש ומעכה עלמו ועושה שני שלישים מן המלכה, אז הקצ"ה בעוצו ובחסדו הגדול מסייע לו ועושה את השליש האחרון, וזכה הוא ית"ש מקיים הידור מלכה עד שלישי. וזכו גם כן ציחור ענין השמחה דל"ג בעומה, דכיון שכבר עברו שני שלישים מימי הספירה, צודאי יגמור הקצ"ה צעדינו השליש האחרון, ונחשב כאלו כבר נגמרו החמשים יום ומתחיל להתנוץ אור חג השבעות, עכ"ד ודפח"ח.

וזה שאמר הכחוב אח"ת דיבר אלהים, היינו שלישי אחד מן המלכה זה שייך להקצ"ה שהוא משלימו צעד האדם, שחי"ס זו שמעתי, היינו צשני השלישים הראשונים לריך האדם להשחל לעשותם בעלמו, כי עוז לאלהים, פי' לאחר שיעשה שני שלישים יזכה שישלים הקצ"ה את השליש האחרון, אכן אף על פי שלא נמר האדם כל מעשה המלכה, מכל מקום ולך ה' חסד כי אתה חסלם לאיש כמעשהו, שמחסדו ית"ש מחשיב להאדם כאלו עשה כל השלשה החלקים בשלימות הראוי.

ובזה יתבאר מאמר הכחוב, ועכה אם שמו"ע שמע"ו בקולי, היינו שישמעו שני פעמים צשני השלישים הראשונים, אז ואחס תהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש, שהקצ"ה ישלים עבורם את החלק השלישי, להעלותם צמדריגה עליונה להיות עם קדוש, ועל זה סיים ואמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, ופירש"ו לא פחות ולא יותר, היינו שאין לו לאדם לפחות משני השלישים הראשונים, ולא יותר, כי השי"ת משלים את השליש השלישי, ואלמלא הקצ"ה עזרו אין יכול לו.

*

יג עוד יש לפרש הכחוב, ואחס תהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר

תדבר אל בני ישראל, גם לבאר דברי רש"ל, אלה הדברים, לא פחות ולא יותר.

ויבואר על פי מה שכתב מרן החכם סופר צחורה משה (פ' צשלח) צפסוק ותקח מרים הנביאה, הנה צאנשים כחיב ויאמינו צה' וצמשה עבדו, שהאמינו כי אם אין משה העושה נפלאות, אין ה' עושה על ידי אחר, על כן אמרו (שמות לב א) כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו, וציחור הרמב"ן צבקשו לורה ששכנו עליו כבוד ה'. אך הנשים האמינו גם צמרים הנביאה אף על פי שלא עשה נפלאות ולא שום דבר, ועל כן צעגל לא נחרצו הנשים, כי אמרו אם אין משה יש נציאים אחרים, עכ"ד.

וזה שאמר הכחוב ואחס תהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש, היינו שכל ישראל יכולים להגיע למדריגת ממלכת כהנים להיות מנציחי ה' הדיקים, ואף שלא יעשו אוחות ומופתים כמשה רבינו. מכל מקום חסא מעלחס נשגבה, ועל זה סיים ואמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ופירש"ו לא פחות ולא יותר, היינו שילמד את ישראל שלא לפחות מאמונה זו, ויאמינו בכל הדיקים ולא רק צמשה העושה נפלאות, ולא יותר, היינו לכל יוסיפו להאמין צאמונות עפילות לעשות להם לורה חס ושלוס כמו שעשו צחעא העגל, ואז יזכו להיות עם סגולה.

*

זכור את יום השבת לקדשו, שעת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלהיך. ויש להבין כפל הלשון שעת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך.

צ) רשיז"ר פירש, ועשית כל מלאכתך, כשחצא שבת יהא צעייך כאלו כל מלאכתך עשייה שלא חרבהר אחר מלאכה. ויש לדקדק ממה שאמרו חז"ל (שבת קז:): דיבור

וגו' בוי"ו ההיפוך ולא אמר תהיו לי בעמיד, לפי שאמר ועשה וגו' מעכשיו יחול השכר, מה שאין כן גבי תנאי אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיתם בעת"ס דייקא ולא מעכשיו, ועץ השדה ית"ן פרוו וצ"ל ישי"ג וגו' ולא מעכשיו, לכן הוצרך שם לכפול התנאי.

ובזה מובן דברי רש"י, דכיון דלר"ך (לכאורה) לכפול התנאי, דאם לא כן התנאי בטל והמעשה קיים, על כן אמר לו הקב"ה בלשון ועת"ה מעכשיו, ואז אין צריך לכפול התנאי, דאם לא כן תיבת ועת"ה אין לו מובן ויתור נפיש הוא, אלא על כרחך רצה לומר שיחול השכר מעכשיו, ואם כן אילו היה משה רבינו אומר לישראל תנאי זה בכפילות על כרחך היה מוסיף על דברי ה' לצורך והיה פוחת תיבת ועשה ובלא מעכשיו והיה צריך לכפול התנאי, לכן אמר לו ה' אלה הדברים אשר תדבר, שלא תפחית תיבת ועשה, ושלא תוסיף על ידי כן לכפול להם התנאי.

(דברי מהר"א)

ח

ב. ונקדים דיש לדקדק בלשון הפסוק ועשה אם שמוע תשמעו בקולי וגו', ואחם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, מהו כפל ה'לשון שמו"ע תשמעו", ועוד מהו ה'לשון ואחם תהיו לי"י.

ויש לומר על פי מה דמתאמר משמיה דהגה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ע על מה דאיתא במס' צבא קמח (דף ט' ע"ב) הידור מצוה עד שליש במצוה, וידוע מה שאיתא בירושלמי (במס' ראש השנה פרק א' הלכה ג') שהקב"ה שומר משמרתה של תורה, ואיך הוא ית"ש מקיים הידור מצוה עד שליש, אך אמרו חכמינו ז"ל במס' סוכה (דף נ"ב ע"א) אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, ומעתה אם האדם מקדש ומטהר עלמו ועושה שני שלישים מן המצוה או הקב"ה בטובו ובחסדו הגדול מסייע לו ועושה את השליש האחרון, ובוה הוא ית"ש מקיים הידור מצוה עד שליש, והוה גם כן ביאור ענין השמחה דל"ג בעומר, דכיון שכבר עברו שני שלישים מימי הספירה, צדאי יגמור הקב"ה בעדינו השליש האחרון, ונמשכ כאילו כבר נגמרו החמשים יום, ומתחיל להתנוץ אור חג השבעות, עכ"ד ודפח"ט.

ונראה על פי זה לפרש מאמר הכתוב (תהלים ס"ב י"ג) אחת דיבר אלוקים שמים וזו שמעתי כי עוז לאלוקים ולך ה' החסד כי אחת השלם לאיש כמעשהו, והוה אח"ת דיבר אלוקים, היינו שלישי אחד מן המצוה, זה שייך להקב"ה שהוא

בשבת בכת היוצר כל הוא אלקינו, ופירשו, דעל כל המלאכות לא קשה מידי דהרי כתיב (תהלים ק"ד כ"ד) כולם בחכמה עשית ועל תיבת (פ' בראשית א' א') בראשית ברא אלקים, חירגם הירושלמי, בחוכמ"א ברא ה', אם כן לגבי הקב"ה כתיב כל המלאכות מקרי חכמה ואינה מלאכה ומותר לעשותן בשבת, אבל מלאכת ההולאה אינה מלאכה, וכמו שכתבו הסוס' במס' שבת (דף ב' ע"א, ב"ר"ה פשט בעל הבית וכו') והולאה מלאכה גרועה היא, ואף על פי כן התורה אסרה, יקשה שפיר האין השי"ת מוריד גשמים בשבת שהיא הולאה מרשות לרשות, והנה התירוץ הוא דכל העולם כולו הוא חצירו ומותר לטלטל בחצירו, ואם תאמר הלא על כרחך כשהלכו ישראל בגלות נתן להם גט ועל כרחך צריך לומר שהקנה להם מקום, זה לא היו דברים מעולם, דמעולם לא הקנה להם מקום והגט אינו גט ולא היה הדבר אלא לאיים, והוה מה רבו מעשיך ה', אפילו בשבת, כי כולם בחכמ"ה עשית, חכמה ואינה מלאכה, ומותר לעשות בשבת, וגם ההולאה שהיא ירידת גשמים מותר בשבת אצלו ית"ש, כי מלאכה הארך קנייך, ומעולם לא הקניתי רשות והוה הכל חצירו, לפי זה נחמד ונעים לומר זה הפסוק בשבת כנוסח הספרדיים, ופטטיא דאורייתא טבין.

(בני יששכר, מאמרי השבתות מאמר ז' אות ה')

ז

אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, וברש"י (והוא בילקוט שמעוני רמז רע"ו) לא פחות ולא יותר - והוא תמוה, דאיך יעלה על דעת משה רבינו לפחות או להוסיף על דברי ה' עד שהוצרך להזהירו בזה.

ויבא על נכון ב' אופנים

א. ונראה דהקשה הגאון מו"ה גבריאל ז"ל, אצ"ד רעכניך, לר' מאיר דסבירא ליה במס' קידושין (דף ס"א ע"א) דבעינן תנאי כפול, וכמו שכתוב בתורה (בפ' בחקותי כ"ד א"י"ד) אם בחקותי תלכו וגו', ואם לא תשמעו לי וגו', אם כן אמאי לא הכפיל הכא תנאו אלא כתיב רק ועשה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי סגולה וגו' ואחם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'.

ונראה לומר דזה יהיה ראיה לשיטת הרמב"ם (פרק ג' הלכות זכיה ומתנה הלכה ח') דבמעכשיו אין צריך תנאי כפול, והכא כהדיא אמר הקב"ה ועת"ה דייקא, אם שמוע תשמעו וגו' דהיינו מעכשיו, ולכן אמר גם כן והייתם לי סגולה

משלימו צעד האדם, שתי"ס זו שמעת"י, היינו צשני השלישים הראשונים צריך האדם להשתדל לעשותם צעמנו, כי עו"ז לאלק"ים, לאחר שיעשה שני שלישים יוכה שישלים הקצ"ה את השליש האחרון, אכן אף על פי שלא גמר האדם כל מעשה המצוה, מכל מקום, ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשה"י, שמחסדו ית"ש מחשיב להאדם כאילו עשה כל השלשה החלקים בשלימות הראוי.

ובזה יתבאר מאמר הכתוב ועתה אם שמו"ע תשמע"ו בקולי, היינו שישמעו שני פעמים צשני השלישים הראשונים, אז ואת"ם תדו"ו ל"י ממלכת כהנים וגוי קדוש שהקצ"ה ישלים עבורם את חלק השלישי להעלותם צמדריגה עליונה להיות עם קדוש, ועל זה סיים ואמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ופירש"י לא פחז"ת, היינו שאין לו לאדם לפחות משני השלישים הראשונים, ולא יות"ר, כי השי"ת משלים את השליש השלישי, ואלמלא הקצ"ה עוזרו אין יכול לו.

(ברך משה)

ט

אנכי ה' אלקיך וגו' לא יהיה לך אלהים אחרים וגו', במדרש רבה (פ' תרומה פרשה ל"ג אות ז', וכן הוא במס' הוריות דף ח' ע"א), תנא רבי ישמעאל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום - יש לתת טעם לשבח שרק אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, ולא שאר הדברים.

ונקדים דאיתא צמכילתא דמה שאמר הקצ"ה אנכי ולא יהיה לך, הוא על דרך תנאי, אם תקיים ולא יהיה לך אז אנכי ה' אלקיך ולא אעזבך - ולפי זה כיון שהוא דרך תנאי אם ח"ו ישראל יעזבו על לא יהיה לך אז יהיה ח"ו צטל ההצטחה, אבל כיון שאמרו צמס' צבא מציעא (דף צ"ד ע"א) צכל תנאי שהמעשה הקדים לתנאי, אז אף אם צטל התנאי לא נצטל המעשה, אם כן כיון שהקדים השי"ת אנכי ה' אלקיך שהוא המעשה, אפילו אם לא נתקיים התנאי לא יהיה לך אפילו הכי המעשה שהוא אנכי ה' אלקיך קיים.

ובזה יוצן הפסוק (שמואל א' י"ב כ"ב) כי לא יטוש ה' את עמו וגו', כי הואיל ה' לעשות אחכס לו לעם, וכחצו הילקוט שמעוני (שם, רמז ק"ו) ר' יהודה אומר אין הואיל אלא לשון התחלה, כמה דאח אמר (שמואל ב' ד' כ"ט) ועתה הואיל ובכך את בית עבדך - ולפי האמור יוצן כוונת ר' יהודה לפרש הקרא כי לא יטוש ה' את עמו אלא תמיד יהיה ה' אלקינו עמו, ומפרש הקרא כי הואיל

ה' לעשות אחכס לו לעם, שהתחיל השי"ת אנכי ה' אלקיך שהוא המעשה, ואם כן אפילו אם לא נתקיים התנאי לא יהיה לך, אפילו הכי המעשה שהוא אנכי ה' אלקיך קיים.

והנה אחר לא יהיה לך כתוב כי אנכי ה' אלקיך אל קנא, ולכאורה כיון שחזר ואמר אנכי ה' אלקיך הוי כתנאי קודם למעשה, דכן מצונו גזי הן קודם ללאו דאפילו אם הקדים הלאו אם חזר ושנה הלאו אחר ההן הוי ליה הן קודם ללאו כדאיתא צמס' גיטין (דף ע"ה ע"ב), אם כן. הכי נמי יש לומר כיון שחזר ואמר אנכי ה' אלקיך הוי ליה תנאי קודם למעשה, אבל כיון שרק אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, ולא יומר, אם כן כי אנכי ה' אלקיך לא שמעו מפי הגבורה, והוי שפיר המעשה קודם לתנאי, ואפילו צטל התנאי המעשה קיים.

ובזה יוצן הפסוק (מלאכי ב' ו') אני ה' לא שניתי ואחם צני יעקב לא כליחם, אני ה' לא שנית"י, לא אמרתי שני פעמים אני ה', אלא פעם א', על כן ואחם צני יעקב לא כליחם, ואפילו צטל התנאי המעשה קיים, שלעולם ה' אלקינו עמו ולא יטוש ה' את עמו.

(פנים יפות, והוא בהקדמה להמקנה על מס' קידושין)

במדרש, כששמע משה אנכי ה' אלקיך פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי - והוא תמוה.

ויבא על נכון ג' אושנים

א. ונראה לומר הכוונה על פי מה שאמר השי"ת צאותו מעשה (בפ' תשא ל"ב ה') ועתה הניחה לי וגו' ואעשה אותך לגוי גדול, וכחצו רש"י על הפסוק (בפ' שלח י"ד י"ב) ואם תאמר מה אעשה לשבעת אבות, ואעשה אותך לגוי גדול, שאתה מורעם - ויתקיים שבעת האבות צמשה רבינו, אבל זולת זה אי אפשר.

והנה משה רבינו המליך וטען צעדס לי צוית ולא להס כמו שאיתא צמדרכ רבה (פ' תשא פרשה מ"ז אות ט'), ועל ידי זה ניצולו ישראל, ולא הוצרך שיעשה משה רבינו גוי גדול, רק נתקיים צישראל גופא.

והנה מה שיכול משה רבינו לטעון לי צוית ולא להס הוא ממה שאמר השי"ת אנכי ה' אלקיך צלשון יחיד, ומעשה מוכן היטב המדרש כיון ששמעו

קפד מאור יתרו ושמש קפה

החסדים הגדולים על כנסת ישראל. וזהו שחישב ה' פעמים תליתאי, שרומז על ה' הוויות של רחמים, שאז נתגלו ה' ההוויות של רחמים וכל המדות נכללו בהחסדים על ידי יעקב שהוא תליתאי. וזהו שפירש רש"י ז"ל שאז היו חונים כולם כאיש אחד בלב אחד, כי אז בא הכל אל האחדות על ידי יעקב שהוא מחבר הקצוות.

אם תקבלו תורה שבעל-פה גם כן [קפד] - כי תורה שבעל-פה היא עיקר, כי תורה שבכתב יש להם לאומות העולם גם כן, שהתורה נכתבה בעיני לשון [קפד], ותורה שבעל-פה עליו נאמר [דברים ד, ו] כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים [קפד], שאסור ללמוד תורה שבעל-פה לעכו"ם, כמו שדרשו חז"ל [מגינה יג]. על פסוק לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום [מסלס קמ], שסאסור ללמוד לעכו"ם תורה שבעל-פה [קפד], ואי אפשר להיות תורה שבכתב בלא

ביאורים

ר'ב חסדאי. עה) שהתורה נכתבה בעיני לשון - וכדאיתא במסכת סוטה (דף לב ע"א) [וכן הוא בירושלמי שם (פרק ז הלכה ה), וראה גם רש"י בפסוק המובא בסמוך]: "...ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדרוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר (דברים כו, ח): 'באר היטב' [היטבי] מתגלגל בצירופו שבעים... ה' ה"י ה"ט ה"ט"ב (שפתי-חכמים דברים א, ה אות א); - 'וכל הרועה ללמדה יבוא וילמוד; שלא יהיה תפחון פה לאומות לומר: לא היה לנו מהיכן ללמוד" (קרבן-העדה בירושלמי שם; וראה גם

הערות והשוואות

[קפד] וכן תירץ האור-החיים הקדוש (ד"ה אם שמוע תשמעו). חז"ל: "צריך לדרקק טעם כפל 'שמוע תשמעו'. ואולי יכווין ה' לצוות על קבלת ב' תורות: אחת אשר ישמיעם באותו מצב, ואחת היא תורה שבעל-פה ודרקוקי סופרים וספרים וגדרי חכמים ותקנותם וגו' וירחם אשר יורו...; כנגד מה שמשמיעם המצוות אז אמר 'אם שמוע, וכנגד תורות העתידים מפי חכמי ישראל אמר 'תשמעו', על העתיד". [קבה] רש"י שם. וראה בספרי פרשת ראה (יא, לב). [קפד] וכן כתב רבינו לקמן בפרשת חוקת (בדיבור הראשון) ש'תורה שבכתב מותר ללמדה לאומות העולם, כמו שמצינו שמשנה רבינו כתבה 'באר היטב' דהיינו בשבעים לשון (עיין במצויין בביאורים אות עה); אבל תורה שבעל-פה, שהם טעמי התורה והמצוות, אסור ללמד לגוי, דכתיב: 'לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום'. והוסיף, ש'אינן טעם לזה למה אסור ללמד טעמי התורה, רק גזירת הכתוב היא". והנה מקור הדבר שאסור ללמד תורה לגוי הוא במסכת חגיגה (דף יג ע"א) דאיתא שם: "אמר רבי אמי, אין מוסרין דברי תורה לעובד-כוכבים, שנאמר: 'לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום'" [והוא המשך לפסוק הקודם (פסוק יט): 'מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטי ישראל']. ובווה"ק פרשת משפטים (דף ק"א ע"ב) איתא [בתרגום]: אסור לו לישראל ללמד תורה לעכו"ם. וכן הוא שם בפרשת אחרי (דף עג ע"א; ועיי"ש גם בריש העמוד). וכעין מה שחילק רבינו בזה בין תורה שבכתב לתורה שבעל-פה מצינו בשיטה-מקובצת בפרק ב' דכתובות (דף כח ע"א ד"ה ולא) לענין עבר, על פי מה שחילק הרמב"ם ז"ל בהלכות תלמוד-תורה (פרק א הלכה יג) לגבי לימוד הבת... עיי"ש. והיעב"ן כסידורו בביאורו לברכה השניה [ברכת הארץ] שבברכת המזון חילק כן גם לגבי גוי, וכדברי רבינו, בהוסיפו ראה לדבר. וכה דבריו: 'ועל תורתך - ...ונפרש 'תורתך' - תורה שבעל-פה, והיא שנתחדה באיסור לימודה לעל - על דעת, משום דאמרין [במסכת גיטין דף ס ע"ב]: לא כרת הקב"ה כרית עם ישראל אלא על תורה שבעל-פה... עיי"ש עור. [וראה בזה גם בדברי-חיים במאמריו לחנוכה (דף כט טור ב ד"ה ופר אמר)]. וכן חילק בשו"ת מהרי"א [אסאד] (סוף סימן ד, בהג"ה מן המחבר), עיי"ש. וניתן לכאורה למצוא רמז לזה בווה"ר-חדש חיקונים (דף קו טור ג), עיי"ש. אולם בהסכמת הגאון רבי יוסף שאול גטנזון זצ"ל לספר הגיל העיר על כן, ודעתו דאין לחלק בזה ואף תורה שבכתב אסור. ועיין גם בודעת-זקנים-מבעלי-התוספות פרשת משפטים (סוף פסוק א) שמשמע לכאורה מדבריהם דלא סבירא להו חילוק זה. ועוד האריכו בזה האחרונים בדבריהם ובמקורותיהם - ראה בשו"ת דברי-שמואל [למהר"ש אבהו] (סימן עה) ובשד"ח-מד חלק פאת-השדה (מערכת הא"ף אות קב), וכן בשו"ת הר"ר [הילולא דרבי, להג"ר יחיאל מיכל היבנער זצ"ל, אבד"ק גיזונאב] (חלק ב סימן כט אות קמ), שהביא בתוך דבריו גם את דברי רבינו מפרשת חוקת הג"ל - מובא בשד"ח-מד שם; ועיין גם בספר מיכלא-דאסותא [להג"ל] (דף ג מסוף ע"א ואילך), במכתב ששלח אליו הג"ר חיים דוב גראס זצ"ל אבד"ק פעטראווא, ובשו"ת עטרת-ישועה (סוף סימן ד) ובשו"ת אפרקטא-דעניא [גלאב"ד בראשוב זצ"ל] (סימן מו)

תורה שבעל-פה, רק שניהם יחד בהתחברות, והן גם כן תאומים, ואמר הפסוק: אם תקבלו תורה שבעל-פה גם כן - והייתם לי סגולה מכל העמים, כלומר, על ידי שתקבלו תורה שבעל פה תהיו אתם חביבים לפני מכל העמים, כי על תורה שבעל-פה נאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כנ"ל [קפד]. וגמר אומר הכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים - פירושו, שבעולם העליון יש כהן גדול, והוא חסד עליון; ובעולם התחתון ממנו שם מיכאל כהן גדול [קפד] אפוטרופוס דישראל (וזה"ק פקודי נד). [קפד], והוא גם כן חסד (סס וימי ללה:), ואמר

הערות והשוואות

ובספר בית-פינחס על מסכת חגיגה (שס), ואכמ"ל. וראה עוד בסוף שו"ת באר"שבע בחלק באר"מ-חיים (סימן יד) שדרך אחרת עמו [הזכירו בשו"ת מהר"ש אבהו הג"ל]. [קפד] ועיין בירושלמי פאה (פרק ב הלכה ה) ובמדרש תנחומא פרשת כי תשא (פסוק לד) ובשמות רבה (מז, א); וראה תוספות במסכת גיטין דף ס ע"ב ד"ה אהמוהו), שתורה שבעל-פה היא המבדלת בין ישראל לעמים. [קבה] הנה בוה"ק פרשת נשא (דף קמה ע"ב) איתא בוה"ל: "...ומאן הוא מלאך ה' צנאות למעלה? - זה מיכאל השר הגדול דאית מחסד של מעלה והוא כהן-גדול של מעלה". ולכאורה יש להעיר מזה על דברי רבינו כאן, שמוכח מדבריו שהכהן-גדול בעולם העליון אינו מיכאל. ואפשר לומר, דמה שכתב רבינו 'בעולם התחתון ממנו שם מיכאל כהן-גדול', היינו בעולם היצירה שהוא עולם המלאכים (עיין בעמק-המלך שער עולם הבריאה פרק נד; וראה כן גם בסידור שלי"ה בתפילת יוצר, ד"ה יוצר משרתים), ומה איירי בוותר הקדוש; ומה איתא שם 'כהן-גדול של מעלה', הוא לעומת עולם העשייה שהוא למטה מעולם היצירה. אולם בעולם של מעלה מעולם היצירה, דהיינו בעולם האצילות או בעולם הבריאה - שם יש בחינת כהן-גדול, ש"הוא חסד עליון" [כלשון רבינו] - גבוה ממלאך מיכאל. [קבט] וראה גם בשמות רבה (ית, ה). [קל] וכבחינה זו ביאר בעבודת-ישראל בפרשתנו (ד"ה ואתם תהיו), וכה דבריו: "הנה צדיק מושל ביראת אלהים (שמואל"ב כג, ג), דהיינו שהוא מתנשא ומתרומם בגבוה מרומים עד שיכול למשל אפילו על השרים של מעלה ולמנותם כפי רצונו שמביין לטובה, וכמו ששמענו דרך הצדיק הריב"ש נבג"מ [מובא בסמוך]. והנה המלאכים נקראים כהנים לאל עליון, ועושי רצון בוראם למטה [דהיינו הצדיקים] בוותרין להם מלאכי רחמים. וזה שהבטיח להם ואתם תהיו לי 'ממלכת' כהנים, שאתם תמליכו את הכהנים מלאכי מרום ותפקדו אותם לצבאותם, וכמו שהיה שלמה המלך ע"ה - כשם שמלך על התחתונים כך מלך על העליונים (מסכת מגילה דף יא ע"ב)". חז"ל שם במאמריו לשבועות (ד"ה ואתם תהיו): "נראה לפרש על דרך ששמעתי שהריב"ש הקדוש אמר כשהגיע ראש-החודש ניסן שהוא ראש-השנה למלכים, והושיב כל מלאך על כנו, וכשראה מלאך אחד שלא ישר בעיניו היה ממנה אחר תחתיו. וזהו פירוש הפסוק ואתם תהיו לי 'ממלכת' כהנים, רצ"ל, שאתם תמנו ותמליכו כל המלאכים המשרתים אותי - לכל הישר בעיניכם". וכן ביאר שם בפרשת החדש (ד"ה ראשון הוא לכם), עיי"ש. [קלא] 'הורש"י הוה תמנה הוא - הלא עדיין לא ידעו כלום מהתורה, שהלא ביום מחר עלה משה למרום, וביום השלישי בא ואמר להם פרשת ממלכת כהנים ושאר הפרשה, ומהיכן נלמד מכאן מתיבת 'הוה' שהיו דברי תורה בענין כחדשים". וחירץ רבינו לקמן בפרשת משפטים (בסוף הדיבור האחרון). בהקדמו לביאר החילוק שבין המקיים מצוות שכליות מפאת חיוב השכל או 'מתמת ציווי הבורא': שכאשר 'אדם עושה מצוה ניומסית עושה אותה בכל יום ויום בשוה ככונה אחת כדי לקיים העולם; אבל אם עושה המצוה מחמת ציווי הבורא יתברך-שמו, עושה אותה מצוה בכל יום ככונה אחרת, דהיינו שבכל יום ויום שיש לו יותר אהבה ויראה מפני הקב"ה עושה המצוה יותר בהתלהבות, אפילו המצוות שכליות, כמובן". ומשה רבינו חזר לפני בני ישראל קודם מתן תורה על שבע מצוות בני נח [לדעת רש"י, עיי"ש], ולכאורה טעמא בעי. למה עשה כן. אלא כדי ש"יבינו שעדיין לא עשו שום מצוה לכבוד הבורא ברוך-הוא, רק מחמת ניומסיות, ומעתה צריכים לקבל על עצמם לעשות אפילו השבע מצוות בני נח מחמת ציווי הבורא ברוך-הוא... עיי"ש עור באריות בדבריו הנפלאים. והשתא 'אחי שפיר [דיוקן של רש"י], שהרי הבינו בעצמם שכל מצוות בני נח שעשו עד עתה לא עשו כלום, כי הכל היה מצות

חשמו

תהלים קמו

תרגום

אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמִּיחֲלִים לְחֶסֶדְךָ: יֵב שְׁבַחִי
יְרוּשָׁלַם אֶת־יְהוָה הַלְלִי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן:
יֵב כִּי־חֹזֵק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ בִּרְךָ בְּנֵיךָ
בְּקַרְבֶּךָ: יֵב הַשָּׁם־גְּבוּלְךָ שְׁלוֹם חֶלֶב חַטִּים
יִשְׁבְּעֶךָ: טו הַשְׁלַח אִמְרָתוֹ אֶרֶץ עַד־מְהֵרָה
יְרוּץ דְּבָרוֹ: טז הַנְּתִן שְׁלֹג כְּצֶמֶר כְּפֹר

יֵב שְׁבַחִי יְרוּשָׁלַם יֵב
שְׁבַחִי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן:
יֵב אֲרוֹם תִּפְקֵן עַבְדֵי תִרְעֶיךָ
בִּרְךָ בְּנֵיכֵי בְּמַצְעֶיךָ:
יֵב דְּשִׁוֵי תְחוּמֶיךָ שְׁלוֹם
שְׁמֵן חֲנֻמָּיָא יִסְבְּעֶךָ:
טו דְּמַשְׁדֵּר מִימְרֵיהּ
לְאַרְעָא עַד סְרְהוּכָא
יֵב רְהוּט מְלוּלֵיהּ: טז דִּיֵּהֵב

רש"י

ירצה. ולא נקלות מרונת שוקי האיש, יראה: (יד) חלב חטים. טו כפור. גלו"ח כל
גלע"ו:

מצודת דוד

ואינם בוטחים בעצמם בחוזק השוק או בגבורת הסוס,
כי הבוטח באלו מסיר יראת ה' מעל פניו: (יב) שבחי
ירושלים. יושבי ירושלים: ציון. אתם יושבי ציון הללו
את אלהיך: (יג) כי חזק, ולא יוכל האויב לכבשה
מעטה: ברך. הוא ברך את הבנים אשר בקרבך, רוצה

לומר שיהו הבנים מרוכים ויתגברו על האויב: (יד) השם גבוּלְךָ. בגבולך שם שלום כי לא תבוא אליך מלחמה:
חלב וגו'. ולא יאכלם האויב: (טו) אמרתו. הוא המטר הבא במאמר פיו: עד פהרה. כאשר ישלחנו ירוץ מהרה
לעשות שליחותו: (טז) כצמר. לכן כצמר, ועם שהצמר הוא פחות ממנו בלובן, עם כל זה המשילו לצמר על
כי אין מה בארץ יותר לכן מצמר להמשיל אליו, וכן וקולו כקול מים רבים (יחזקאל מג ב), וכמוהו רבים: כפור.
הוא הנופל מן השמים בשחר בזמן הקור המפורז על פני האדמה כאפר המפורז. ולפי שאין הכפור לכן כמו

אבן עזרא

בשר, ולא כעבור גבורתם, ובני עורב לעדים
נאמנים: (יב) שבחי. זה לעתיד כי העיר חזקה
שיפחד האויב לבא עליה, ומה הוא החזק, שברך
בניך שהם רבים בקרבך: (יד) השם. הטעם אם
תשכבו לבטח עם שובע גדול: (טו) השועה. כאשר

רד"ק

שהם מיחלים לחסדו ואינם בוטחים בגבורת הסוס
ולא בגבורת אדם: (יב) שבחי. כי כך רוצה לפי
שבטחת בו, ומדבר כנגד העם דרך משל, רוצה לומר
יושבי ירושלים, והפסוק כפול בענין במלות שונות:
(יג) כי חזק. שלא תפחדו לעולם שיבא עליך אויב,
כי ישמרנה כאלו בריחיה חזקים: ברך בניך בקרבך.
שיהיו ברוכים בפיו בטנם ובמעשה ידיהם בעיר
ובחורף: (יד) השם גבוּלְךָ שְׁלוֹם. וכן תהיו ברוכים
בחורף בשלום ובפרי אדמתכם: חלב חטים. הטוב

מדרשי חז"ל

(יד) השם גבוּלְךָ שְׁלוֹם וגו'. הרואה חטים כחלום
ראה שלום, שנאמר: השם גבוּלְךָ שְׁלוֹם חֶלֶב חַטִּים
יִשְׁבְּעֶךָ. (ברכות נו.).

תרגום

תִּלְגַּא חוֹר הַיָּד עֲמַר
גְּלִיד הַיָּד קָטַם יִבְדַּר:
יֵב מְטַלֵּק קַרְחָה פְּלִיג
הַיָּד רְסוּקִין דְּמֵן קָדַם
קוֹרְיָה מִן אֶפְשֵׁר לִיָּה
לְמַקָּם: יֵב יִשְׁדֵּר קָדוּם
חֲמַתִּיָּה וְיִמְסְנוֹן יִנְתַּב

תהלים קמו

בְּאֶפְרַיִם יִפְאָר: יֵב מְשַׁלֵּיךְ קַרְחוֹ כְּפִתִים לְפָנַי
קַרְתּוֹ מִי יַעֲמֹד: יֵב יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמְסַם
יֵב רֹחוֹ יִזְלוּ־מִים: אֵיט מְגִיד דְּבָרוֹ קִרִי: →
דְּבָרָיו לִיעֲקֹב חֲקִיו וּמְשַׁפְּטִיו לְיִשְׂרָאֵל:

רוחיה וזחין מאי: יט דתני דבריא דאורייתא ליעקב קמוי ודינוי לישראל:

רש"י

(יז) משליך קרחו כפתים. המים מגלדים ועשין
פחיתין פחיתין. ומדנש אגדה, כפתים, הכל לפי
משא הנריות, העני לפי חוסר מלנשיו מיקל עליו:

מצודת ציון

הוא הגליד הנקפה והנקרש על פני המים בימי
הקור. וכן מבטן מי יצא הקרח (שם) כפתים. ענין
חתיכות. כמו פחות אחת פחים (יחזקאל נ ו): קרתו. מלשון
קור רצנה: (יח) וימסם. מלשון המסה והמגה: ישב. מלשון
נשיבה והפחה, כמו כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה נ ז):
יז. מלשון הוליה ונטיפה:

מצודת דוד

השלג לכן דימהו לאפר: (יז) משליך קרחו כפתים.
רוצה לומר מקריש כל פני המים, וכאילו השליך
חתיכת קרח לכסות כל רוחב המים וארכו: יפני
קרתו. לפני הקור הבא בגבורתו מי יוכל להתקיים
אם לא יתחמם מדברים המחממים: (יח) ישלח דברו.
רוצה לומר ישלח המטר או חום השמש והם ממסים

את השלג והכפור והקרח, וכשהוא מנשב רוחו ימסו ויזלו מים: (יט) מגיד וגו'. מוסב על מלת שבחי שאמר
בתחלת הענין, לומר שבחי את ה' על שהוא מגיד דברי תורה ליעקב: חוקיו וגו'. כפל הדבר במלות שונות:

אבן עזרא

(יז) משליך קרחו. כמו הקרח הנורא (יחזקאל א כב):
(יח) ישלח, וימסם. השלג והכפור והקרח, וישב רוחו
מהבנין הכבד הנוסף, מגורת רוח ה' נשבה בי
מהבנין הקל: (יט) מגיד דבריו. הטעם הגיד דבריו

רד"ק

(יז) כפיתים. הקרח כמו הכפור, אלא שהוא חזק ממנו
ומוליד קור רב, לפיכך זכר עם הקרח קרות. ופירוש
כפתים כמו הדבר הנבצע לבצעים, כי כן הוא יורד
לבצעים וחתיכות אסופות מן הקרח: יפני קרתו. אמר
קרחו וקרנו בכניו, ומיחסו אל האל יתברך, כי הכל
הוא דברו ומצותיו, אין דבר במקרה. וכמו שהמטר
הוא מוריד ברחמיו לצורך ברואיו, ופעמים לעונש
העונות והוא מטר השוטף, כן צורך השלג והכפור
הוא צורך הורעים והאילנות, אבל בהיותו חזק הרבה
והוא הקרח, הוא למשפט שהוא ממית ומייבש הורעים
ופרחי האילנות. וכן הברד ואף על פי שלא נזכר,
צריך להזכיר בהודאת האל אלה הדברים שהם תמידים

מדרשי חז"ל

(יט) מגיד דבריו ליעקב וגו'. אמר רב אמי, אין מוסרין
דברי תורה לכוני שנאמר: מגיד דבריו ליעקב וגו' לא
עשה כן לכל גוי. היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי
הגלילי אומר: וכי מה עשו אלו דוים שלא רצה ליתן

תשמו

18

תשמח

תהלים קמז קמח

תרגום

כֹּלֵא עֲשֵׂה כֵן | לְכַל־גֹּי וּמִשְׁפָּטִים בַּל-
 יִדְעוּם הַלְלוּיָהּ: [פ קמח א הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ
 אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים:
 ב הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָל־צְבָאוֹ
 קָרִי: צְבָאוֹי: ג הַלְלוּהוּ שֶׁשֶׁשׁ וַיְרַח הַלְלוּהוּ
 קְדָמוֹי שִׁבְחוּ יְתִיה כָּל חֵילוֹתֶיהָ: ג שִׁבְחוּ יְתִיה שֶׁשֶׁשָׁא וְסִיְהָא שִׁבְחוּ יְתִיה כָּל כּוֹכְבֵי

מצודת דוד

(כ) לא עשה כן. ליתן להם דברי התורה, ולא הודיע להם אז המשפטים כי אם לישראל לכדם: הַלְלוּיָהּ.

לזה הללו את יה: (א) הַלְלוּיָהּ, הִלְלוּ אֶת ה'. ואמרו הללו את ה' מן השמים, רוצה לומר מן השמים ישמע קול ההלול: הַלְלוּהוּ. הללו אותו בשמי מרום. וכפל הדבר במלות שונות: (ב) כָּל מַלְאָכָיו. בתחלה אמר דרך כלל שיהללו לה' בשמי מרום, ועתה פרטם מי הם אשר יהללוהו: כָּל צְבָאוֹי. הם הגלגלים והמזלות:

אבן עזרא

(כ) לא. הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו, שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל: (א) הַלְלוּיָהּ. זה המזמור נכבד מאד, ויש בו סודות עמוקים, ועתה החל לדבר על שני עולמות, האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול, ואחר כן הזכיר עולם השפל שהוא כמו הנקודה במחשבת החושב בעגולה גדולה, והחל

(כ) לאמר הַלְלוּיָהּ, אתם מן השמים הללוהו במרומים, והטעם אתם הדורים בשמים המרומים והם שמי השמים: (ב) הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו. הם שאינם גופות, ואחר כן כָּל צְבָאוֹי והם גופות טהורות ולא מורכבות, והם הכוכבים הרבים שהם בגלגל המזלות, ואחר כן הזכיר המשרתים. והזכיר בתחלה שמש וירח כי הם המושלים, ואחר כן הזכיר כל

רד"ק

המעמד ההוא היה דבר גדול שלא היה כמוהו: (כ) לא עשה. כמו שכתוב השמע עם קול אלהים וגו': ומשפטים ב' ידעום. והמשפטים שנתן להם לא ידעום, זולת כמו שכתב כי מי גוי גדול אשר לא חוקים וגו': (א) הַלְלוּיָהּ. כזה המזמור זכר כל הנבראים, בעולם הגדול החל ובעולם הקטן כלה. ואמר בהתחלה בכלל מן השמים, כלומר כל הנהוים מן השמים, רוצה לומר מיסוד השמש שהוא יסוד חמישי. ואמר אחר כך הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים. אתם שאתם

במרומים ונכלל בו צורות אותם שאינם גופות ולא כח בגופות. ועניין הַלְלוּ אינו מצוה אלא כאילו אמר להם נאה להלל: (ב) מַלְאָכָיו. הם השכליים חשוקי הגלגלים גם הם אינם גופות ולא כח בגופות: כָּל צְבָאוֹי. הם הגופות הזכים והבהירים והם הגלגלים והכוכבים שהם בגלגל השמיני, לפיכך אמר כל צבאו לפי שהם צבא גדול. ואמר בלשון רבים, לפי שהם צורות חלוקים: (ג) הַלְלוּהוּ וגו'. הזכיר תחלה שני המאורות הגדולות, ואחר כך הזכיר התמשה הכוכבים,

מדרשי חז"ל

קאמר הַלְלוּהוּ כל כוכבים המאירים. אלא מעתה כוכבים המאירים הוא דבעו שבוחו שאינם מאירין לא בעו שבוחו והא כתיב הַלְלוּהוּ כל צבאו, אלא הא קמ"ל דאור דכוכבים נמי אור הוא. למאי נפקא מינה, לנודר מן האור דנתן הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים. (פסחים ב.).

נושאי הפרק

(א"ו) קריאה לכל צבא השמים להלל לה'.
 (ז"ב) קריאה לברואי מטה להלל לה'.
 (ז"ג) להודות לה' על חסדו שעושה לישראל עם.

תרגום

נְהוּרָא: דִּשְׁבַּחוּ יְתִיה
 שְׁמֵי שְׁמֵיָא וּמֵיָא דְתַלְיָן
 בְּמִמְרָא מַעְלֵי שְׁמֵיָא:
 הַשְׁבַּחוּן יְתִ שְׁמָא דִּי
 אָרוּם הוּא פְּקִיד
 וְאַתְבְּרִיאוּ: וְהַקְּיִמּוּן
 לְעַלְמֵי עַלְמִין גְּזִירְתָא
 יִהְיֵב וְלֹא יַעֲבֹר: וְשִׁבְחוּ

רש"י

(ג) כוכבי אור. כוכבי לילה: (ו) חק נתן. נהס, זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה: וְלֹא יַעֲבֹר. אומדן מק: (ז) תנינים. דגים גדולים:

מצודת ציון

(ו) לעד לעולם. כפל המלה בשמות נרדפים. וכן אדמת עפר (דלאל י"ג): חק. ענינו כמו גזרה: (ז) תנינים. הן מין דגים גדולים שבים: תְּהוֹמוֹת. עומק הים:

מצודת דוד

(ג) כוכבי אור. הם חמשה כוכבי לכת המאירים יותר משאר הכוכבים: (ד) שמי השמים. הם השמים העליונים אשר מעל השמים: מעַל השמים. מעל השמים התחתונים: (ה) הַלְלוּ. כולם יהללו את ה', כי הוא צוה שהיו נבראים והנה נבראו: (ו) ויעמידם. הוא מעמיד אותם לעולם: חק נתן. לכל אחד נתן חוק מתי ישמש זה ומתי ישמש זה ולא יעבור החוק ההוא: (ז) הַלְלוּ וגו'. רוצה לומר אמרו מן הארץ ישמע קול ההלול: תנינים. עתה פרטם מי הם אשר יהללו בארץ, ואמר התנינים וכל השוכנים בתהומות:

אבן עזרא

כוכבי אור, בעבור שיש להם אור גדול בעבור היותם קרובים אל הארץ. ואחר כן הזכיר שמי השמים והוא כדור אש שהוא סמוך אל כדור הלבנה, ואחר כן הזכיר כדור הסגירי והמים אשר מעל השמים, עד כה גבול העולם העליון. והנה החל בנכבד והשלים בנבוה, והפך זה עשה בהזכירו העולם השפל, ואמר על העולם העליון הדורים בו יהללו: כי הוא צוה ונבראו. גזר או חפץ:

רד"ק

והם כוכבי אור המאירים על הארץ יותר מאשר הם בגלגל השמיני, מפני שהם קרובים לארץ מהם: (ד) שמי השמים. יש שאומר כי שמי השמים הם אשר מתחת השמים, והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה. והשמים הוא שאמר שנקרא שמים כמו על פני רקיע השמים, ויהיה פירוש והמים אשר מעל השמים כדור הקרח. ויש קוראים שמו כדור הסגירי, והוא בין כדור האש והאוויר הקרוב לנו, והוא מקום תכלית הגעת העבים. ואין חכמי הפילוסופים מודים בזה, כי אומרים אין בינינו ובין גלגל הלבנה אלא האוויר והאש הטבעית. אחר כך נאמר והמים וגו'. כי המים פירושו צורת המים והוא מקום תכלית הגעת העבים באוויר, ובמקום ההוא מן האוויר ישאבו העבים מים ויפלו לארץ בטבעם, לא שיש שם גוף אחר אלא האוויר אבל הוא חלוק באיכות, ועל המקום ההוא

נאמר והמים אשר מעל השמים: (ה) הַלְלוּ. אמר כל אלה העליונים הנזכרים יהללו את שם ה' ויודו לו כי הוא אדון עליהם, כי אף על פי שהם נשגבים הוא נשגב עליהם, והוא צוה ונבראו והוא לבדו הקדמון, והם החדשים נבראים: (ו) ויעמידם לעד לעולם. כי אינם כמו הנבראים שאישיהם הם נפסדים והמין עומד, אלא לעולם אישיהם עומדים כמו המין. והחוק שנתן להם בתחלת בריאתה לעולם לא ישתנה סדרם: (ז) הַלְלוּ. אחר כך אמר לברואי מטה שיהללו את ה'. ואמר וכל תְּהוֹמוֹת על המים אשר מתחת לארץ ועל המים אשר מעל לארץ. וזכר המים קודם היבשה כמו שהיתה כבריאה וגם התנינים אשר בהם, והוא שאמר עליהם הכתוב ויברא אלהים את התנינים (בראשית א וט) כי הם גדולים מחיות היבשה. ומה שאמר הַלְלוּ אֹת ה', והם אינם בני דיעה, רוצה לומר שבני אדם

תהלים קמח תשמח

כָּל־כּוֹכְבֵי אֹר: ד הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
 וְהַפְּיִים אֲשֶׁר | מַעַל הַשָּׁמַיִם: ה יִהְלֹו אֶת־
 שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צוֹה וְנִבְרָאוּ: ו וַיַּעֲמִידֵם
 לְעַד לְעוֹלָם חֻק־נִתֵּן וְלֹא יַעֲבֹר: ז הַלְלוּ
 אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תְּנִינִים וְכָל־תְּהוֹמוֹת:

אצל ישמעאל כתיב (בראשית כא, כא) ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים, הרי שהיה ישמעאל שומע בקול אמו ולקח לו אשה כפי שנתנה לו, והיינו שלא איבד את כח השמיעה שהוא כח ההשפעה, וא"כ הלא שפיר יש אפשרות שיחזור בתשובה, וכפי שאכן רואים בדברי חז"ל (עי' רש"י בראשית כה, ט) שעשה ישמעאל תשובה, לכן לא חפץ הקב"ה לדונו אלא באשר הוא שם.

ד יסוד התורה היא כח השמיעה וזה ניתן רק לישראל

וענין זה של כח השמיעה הוא ג"כ האופן של קבלת המסורה מדור לדור, כמו ששמעתי ממו"ר הגר"מ וויליג שליט"א שהיה נוכח לפני הרבה שנים כשהגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל דרש בספריית ישיבת רבינו יצחק אלחנן, וביאר אז הפסוק (תהלים קטז, יט) מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי וגו', ואמר ד'לא עשה כן לכל גוי' אין פירושו שאין להם משפטים, שהרי יש להם הרבה חוקי משפט אלא שהקנין בחוקי משפטם הוא ע"י עיון בספרי החוקים ותו לא מידי, מה שאין כן תורתנו הקדושה, לא די בעיון בספרים בלבד, אלא צריכים ג"כ שיהיה בחינת 'מגיד דבריו ליעקב', היינו מסורה של תורה בדרך הגדה ודיבור, להעביר ולהנחיל את מסורת התורה אשר לנו משה מורשה מדור לדור.

ולפי דברינו עד כה יש להרחיב הדברים, דכדי להעביר התורה מדור לדור, צריכים בעיקר את כח השמיעה, שהדור הצעיר ישמע ויקבל ההשפעה כראוי, ולכן לא די בעיון בספרים בלבד, דבזה חסר ענין השמיעה והקבלה מאחרים, שהרי האדם מגיע בעצמו למסקנות שמסיק בעצמו, בלי לקבלם מאחרים. ומעלה זו של כח השמיעה לא נמצא אלא בישראל, בבחי' שמע ישראל וגו', משא"כ אומות העולם 'לא עשה כן לכל גוי', כי הם אינם מסוגלים לשמוע ולקבל, אלא הם כדוגמת הבן סורר ומורה שאיננו שומע, ולכן אמרו חז"ל (איכ"ר ב, יג) חכמה בגוים תאמין תורה בגוים אל תאמין, כי דרך קבלת התורה הוא דוקא ע"י שמיעה.

מסיר אזנו משמוע תורה

ועל דרך זה אמר שלמה המלך ע"ה (משלי כח, ט) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה, וביאר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר

מערכות (שמות ח"ג עמ' פו), להסביר דברי חז"ל שהבאנו בראש דברינו, כי הרי כפי שנתבאר עיקר ההשפעה על האדם באה לו מכח האוזן שממנה יש לו חוש השמיעה, ויכול לקבל וללמוד מאחרים ולהיות מושפע לטובה, אמנם מי שהוא עבד מאבד את כח השמיעה להיות מושפע, שהרי אינו ברשות עצמו, ואפילו אם ישמע דברי מוסר הרי זה כאילו אינו שומע כי בין כה וכה אינו יכול לשנות את עצמו על ידי דברים אלה, שהרי אינו ברשות עצמו, ועל כן לאחר שש כאשר הגיע זמנו לצאת לחפשי והוא בוחר להמשיך להיות עבד ומוותר על כח השמיעה, אמרה תורה ירצע, להראות שהוא מוותר מרצונו הטוב על האוזן ובוחר להיות חיי עבדות שבהם נשלל ממנו כח האוזן והשמיעה, (עי' גם בחידושי אגדות למהר"ל שם במס' קידושין כמה שביאר בזה).

ההבדל בין בן סורר ומורה לישמעאל

ויש להוסיף דעל פי זה מצינו פתח להבנת עוד ענין, דהנה נודע מה שאמרו חז"ל (סנהדרין עב). שבן סורר ומורה נידון על שם סופו, ירדה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. וכבר תמה הרא"ם (דברים כא, יח) דזה סותר למה שמבואר במדרש (ב"ר נג, יד) לענין ישמעאל שכאשר הקב"ה העלה לו באר קפצו מלאכי השרת לקטרג עליו, אמרו לפניו רבון העולמים אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר, אמר להם עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו, הרי שאין הקב"ה דן את האדם אלא כאשר הוא שם (עי' ר"ה טז:), וא"כ מה נשתנה הבן סורר ומורה שנידון על שם סופו, ועיי"ש כמה שתיקן.

ושמעתי בשם הרה"ג ר' מתתיהו סלומון שליט"א שביאר שנקודת החילוק בין בן סורר ומורה לבין ישמעאל הוא ענין כח השמיעה. בן סורר ומורה איבד כח השמיעה, כמו שאמר הכתוב (דברים כא, יח) איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, וכמו שאמרו הוריו (שם, כ) איננו שומע בקולנו, ופי' הספורנו סורר ומורה כי מריו מסיר התקוה שישבו מסוררתו, ועל כן נידון הוא על שם סופו, כי אדם כזה שכבר איבד את כח השמיעה ואינו מקבל מאחרים לא יחזור למוטב וסופו לכלות ממון אביו וכו', משא"כ

זאת לא יקבל התורה בשלימות. ולפי דבריו שמיעת האוזן היא המעלה שביאר הגר"א במשלי על הפסוק (ב, ב) להקשיב לחכמה אזנך, דחכמה הוא מה שאדם מקבל מרבו, לכן אמר תקשיב לחכמה אזנך לקבל וכמ"ש חז"ל עשה אזנך כאפרכסת, עכ"ד, ואיתא בחגיגה (ג): דדרש רבי אלעזר בן עזריה וכו' שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין היאך אני למד תורה מעתה וכו', עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע דברי כל, הרי שלקבל תורה מרבו צריך לשים אזנו כאפרכסת ולייחד עצמו לשמוע בשלימות ועי"ז יקבל התורה, וזהו היפך העצלות שאינו משים לבו על הדברים ואינו מייחד אזנו לשמוע ולקבל התורה בכירור, וכן איתא בסוטה (מז): משרבו זוחי הלב רבו מחלוקת בישראל ונעשה תורה כשתי תורות ופירש רש"י ז"ל זוחי הלב שאין מטיין אזנם לשמוע יפה מפי רבם וסומכים על בינתם מלדקדק על שמועתם עכ"ל.

מעלתו של יהושע בן נון

ומדה זו של שמיעת האוזן היא היתה מעלתו של יהושע בן נון, שבעבורה זכה להיות רבם של ישראל, כמו שאמר הכתוב (במדבר כז, יח) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו, וכתב ע"ז הפנים יפות (שם) וז"ל: ענינו דביהושע כתיב (שמות לג, יא) ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל, שהקטין את עצמו ולא למד לאחרים להשפיע מתורתו, אלא לא מש מתוך האוהל כדי לקבל הכל ממשה, וכבר פירשנו בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ז, כח) אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי, ופירשו חז"ל (ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעב) דקאי על התלמידים היוצאים ללמוד ולא נמצא חכם גמור אלא אחד מאלף, ואמר ע"ז ואשה בכל אלה לא מצאתי כידוע שכל בחינות מקבל נקרא בחי' אשה (עי' תיקו"ז פט). ורוב המקבלים אינם מספיקין לקבל מרבם כל הצורך מפני שטרודים להשפיע לאחרים, ואשה בכל אלה לא מצאתי, שלא מצאתי מקבל גמור. ופירשנו בזה מה שכתוב אשת חיל מי ימצא, שפירשו חז"ל (ילקוט שמעוני משלי רמז תקסד) דקאי על התורה, היינו אשת חיל שכל כוחה וחילה לקבל מרבה, ויקר מאד למצוא מקבל גמור, ואמר ע"ז רחוק מפנינים מכרה שכן מצינו שבחר השי"ת ביהושע שלא מש מתוך האוהל וכו' עכ"ל.

מאמר מד עמ' קפז) דלא רק במי שאינו חפץ ללמוד תורה כלל עסקינן, אלא אף במי שיושב ועוסק בתורה וחפץ בה, אך 'לשמוע' אינו חפץ, גם הוא בכלל מסיר אזנו משמוע תורה, ועונשו חמור מפני שמונע מעצמו את השפעת התורה הבאה ע"י שמיעת האוזן, והעונש הוא מידה כנגד מידה, שכמו כן אין תפילתו נשמעת לפני הקב"ה עכ"ל.

התורה נקנית בשמיעת האוזן

ובאמת, הן הן הדברים שאמרו חז"ל בפרקי אבות (ו, ו) שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן בתלמוד, בשמיעת האוזן וכו', והיינו כמבואר בלקוטים (שבסוף המשניות, מהדורת זכר חנוך) על פי הכתוב 'שמעו ותהי נפשכם', כי חוש השמיעה מה שהוא שומע מאדם תפעל יותר ממה שהוא רואה בספרים, וגם שיאזין דברי חבירו ויקבל האמת ממי שאמר.

וכבר הבאנו לעיל (פרשת וארא) מה שכתב הגר"א על הפסוק (משלי לא, י) אשת חיל שחיל בגימטריא מ"ח כנגד המ"ח דברים שהתורה נקנית בהן, וכתב בספר רנת חיל להרה"ג ר' יוסף שמואל כהן שליט"א שעל פי דברי הגר"א כל חלק מהפרק של אשת חיל הוא כנגד אחד מהקנינים שהתורה נקנית בהן. וביאר שם שהפסוק (שם, כז) ולחם עצלות לא תאכל הוא כנגד המדה של שמיעת אוזן, וז"ל:

כי הנה שמיעת האוזן הוא היפך העצלות, כמו שאמר הלל לבני בתירא (פסחים סו). מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכם שלא שימשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, והוא עצמו לא היה מחסר מבית המדרש אפילו יום אחד, כדאיתא ביומא (לה). דפעם אחת לא הניחו שומר בית המדרש להכנס ועלה לגג ע"פ הארובה, וכ"ז כדי שלא יפסיד דברי שמעיה ואבטליון אפילו יום אחד, הרי שיסוד העצלות הוא מה שאינו מתאמץ לשמוע ולקבל מרבותיו ולא להפסיד מהם אפילו יום אחד. ובתפארת ישראל פי' דמעלת שמיעת האוזן היא שצריך לקבל התורה בהקשבה גדולה, ולייחד עצמו לשמוע היטב הדברים, ולולי

להעיד אלא הבטיחהו נקרא עד חמס, שכבר השית ידו ונתן יד לפושעים, פי' מסיעו להיות מתחזק ברשעו, אבל אם כבר העיד הלא עבר על לאו דלא תענה ברעך עד שקר.

ומבואר מזה דלא רק על עצם אמירת השקר יש לאו, אלא אפילו אם רק מבטיח לו להיות עד שקר עובר בלאו משעת ההבטחה, והתורה כבר מכנהו הכתוב בתואר עד חמס.

ביאור האור החיים הקדוש בענין אמירת האמת

נוסף על זה יש ללמוד עד היכן צריכים להקפיד על האמת ולהתרחק מן השקר, ממאמר הכתוב (שמות כג, ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות, והוא כמבואר באור החיים הקדוש שכתב בכוונת הפסוק על פי דברי הגמרא (סנהדרין יז.), אמר רב כהנא סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו, מ"ט כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא והני תו לא חזו ליה, וביאר שפסוק זה בא להוציא מידי ב' מכשולים שאדם יכול להיות נכשל בהם להיות מורה היתר לומר שקר, וז"ל: האחד בהגיע משפט כזה ויראה חכם אחד מהשופטים שכל חבריו פתחו לחובה והוא חושב בדעתו כי הוא זכאי, יתחכם לומר אם נאמר זכאי הנה הוא יצא חייב כי יש שם עדה שופטת עדה מצלת ונמצאו דברי עושים היפך דעתי, לזה אתחכם ואומר חייב שבזה תהיה סברתי מתקיימת שיצא זכאי מטעם פתחו כולם וכו', וגם אהיה מקיים המוסר לבטל דעתי לפני דעת המרובים שאומרים חייב ונאמר חייב עמהם, לזה בא הכתוב וצוה על זה בדיוק לכל עשותו, ואמר 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' פירוש כשתהיה סובר סברא אחת שבאומרך דעתך יצא הנידון חייב דינו וכגון שכולם אמרו חייב ואתה חושב זכאי, לא תתחכם להיות אחרי רבים שאומרים חייב, והוא אומר 'לרעות', ותאמר אתה כדעתם חייב, היפך מה שנראה לך, כדי שיצא זכאי כדעתך, אלא אמור דעתך כפי מה שידעת במשפטי התורה ואין לך להתחכם על המשפט כי ה' הוא האלקים, והוא שאמרו 'פתחו כולם לחובה זכאי', לא אמר ה' שיזכה זה אלא אם לך יראה חייב ולא שיראה לך זכאי שאז חייב הוא כמשפט האלקים [וביאר באור בהיר: פירוש מה שאמר ה' בתורתו שאם אמרו כולם לחובה פטור אין הפירוש

ומזה לימוד לכל אדם, ובפרט לתלמידי הישיבות, שצריכים לנצל כל הזדמנות להיות מקבל ולשמוע מפי אחרים, ועי"ז זוכים לגדול בתורה וביראת שמים בהצלחה יתירה.

מאמר ד

חותמו של הקב"ה אמת

הנה תורתנו הקדושה היא תורת אמת, וחותמו של הקב"ה אמת (שבת נה.), ואם כן בודאי, כל איש ישראל החפץ לידבק בתורה כראוי, צריך שידבק במדת האמת ושתהיה האמת חקוקה בלבו, שהרי כל אות ותיבה בתורה נובע מחכמת השי"ת שחותמו אמת, ולא יוכל לקנות אותם אלא מי שהוא אדם ישר ואמיתי.

נמצינו אומרים, שמדת האמת נדרשת ומצטרכת היא מצד עצם התורה, כי בלעדיה אי אפשר כלל לגשת לתורה, כענין דרך ארץ קדמה לתורה. אולם, נוסף על זה, ישנם בתורה כמה וכמה ציווים פרטיים ומיוחדים בענין הדביקות בהאמת וההתרחקות מן השקר, מקצתם בפרשתינו כפי שנביאם להלן.

אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס

כתיב (שמות כג, א) אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, ופירש רש"י ז"ל בשם המכילתא דהכוונה להטוען את חבירו תביעת שקר, שהבטיחהו להיות לו עד חמס.

וכתב הט"ז בספרו דברי דוד על רש"י: פירוש אפילו אם לא תעיד לו אלא תבטיחו להעיד לו. ובלקט בהיר הוסיף לבאר עפ"י דברי הט"ז ז"ל: ואמר רש"י שהבטיחהו להיות לו עד חמס, שאפילו לא הלך עדיין בפועל